

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
FINANŠU KATEDRA

**IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKĻA
ATTĪSTĪBA LATVIJĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: Otrā līmeņa profesionālās
augstākās izglītības bakalaura studiju programmas

Finanšu sektora vadība
pilna laika klātienes studente

Līga Viķe

Stud. apl. Nr. Lv08193

Darba vadītājs: Dr. ekon., profesore Lūcija Kavale

Rīga 2013

SATURS

ANOTĀCIJA.....	3
ANNOTATION.....	4
IEVADS.....	5
1. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKĻA TEORIJA.....	8
1.1. Nodokļu un nodevu sistēma Latvijā	8
1.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa vieta un loma kopējos ieņēmumos	11
1.3. Ienākuma nodokļa vēsturiskā attīstība Latvijā	17
2. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKĻA PRAKSE LATVIJĀ.....	22
2.1. Nodokļa maksātāji un apliekamā ienākuma noteikšana	22
2.2. Nodokļa likmes izvērtējums.....	33
2.3. Nodokļa atvieglojuma izpēte.....	40
3. IEDZĪVOTĀJU NODOKĻA IETEKMĒJOŠIE FAKTORI.....	50
Secinājumi un priekšlikumi.....	58
Izmantotās literatūras un avotu saraksts.....	61

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba „Iedzīvotāju ienākuma nodokļa attīstība Latvijā” mērķis ir izpētīt iedzīvotāju ienākuma nodokļa attīstību Latvijā un piedāvāt priekšlikumus nodokļa attīstības problēmas risināšanā.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir viens no galvenajiem nodokļu sistēmas elementiem.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ieņem īpaši nozīmīgu vietu Latvijas sabiedrības dzīvē, jo tas skar ikvienu Latvijas iedzīvotāja labklājību.

Darba mērķa sasniegšanai izvirzīti sekojošie uzdevumi:

- Izvērtēt nodokļu un nodevu sistēmu Latvijā;
- Izpētīt Latvijas ienākuma nodokļa vēsturisko attīstību;
- Analizēt iedzīvotāju ienākuma nodokli no fizisko personu ienākumiem;
- Izvērtēt iedzīvotāja ienākuma nodokļa likmes;
- Analizēt iedzīvotāju ienākuma nodokļa attīstību un to ietekmējošos faktorus;

Bakalaura darbs sastāv no trijām nodaļām. Pirmajā daļā izklāstīti pastāvošā nodokļu sistēma Latvijā, iepazīta vēsturiskā attīstība. Otrajā daļā ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa instrumentu (apliekamo bāze, likme, atvieglojumi, neapliekamais minimums) palīdzību, tiek pētīta un analizēta iedzīvotāju ienākuma nodokļa prakse Latvijā. Trešajā daļā tiek analizēti iedzīvotāju ienākuma ietekmējošie faktori.

ANNOTATION

The aim of the Bachelor's work "Development of the Personal Income Tax in Latvia" is to explore the development of the personal income tax in Latvia and offer proposals for the development of the problems solving.

Personal income tax is one of the key elements of the tax system.

Personal income taxes are particularly important place in Latvia society, because it affects every Latvian citizen well-being.

Several tasks were carried out in order to reach the goal of the paper:

- Consider tax and fee system Latvian;
- Explore the Latvian tax historical development;
- Analyze the personal income tax on income of individuals;
- Assess personal income tax rates.
- To analyze the development of the personal income tax and the factors affecting it;

The works consist of three parts. The first part sets out the existing tax system in Latvia, explorer historical development. The second part is of the personal income tax instruments (the tax base, rate, non-taxable minimum) assistance is studied and analyzed in the personal income practice in Latvia. The third part analyzes the factors affecting income.

IEVADS

Nodokļi ir galvenā valsts budžeta ieņēmumu sastāvdaļa, kurā ir arī sava vieta iedzīvotāju ienākuma nodoklim. Taču tiem ir ne tikai jāaizsargā valsts budžeta vajadzības, t.i. savākt pēc iespējas vairāk līdzekļu valsts funkciju veikšanai, bet arī jāņem vērā iedzīvotāju vajadzības, lai tauta varētu iedzīvot no saņemtās algas.

Nodokļi ieņem lielu lomu mūsdienu ekonomikas apstākļos, šis jēdziens „nodokļi” pirmsākumi sniedzas gadsimtiem senā pagātnē. Šajā jēdzienā ietverts ne tikai ekonomisks, bet arī filozofisks saturs. Tie uzskatāmi par sabiedrības eksistences elementu, jo vienmēr ir bijuši obligātie maksājumi valsts vai valdnieka labā. Visā cilvēces vēsturiskās attīstības gaitā valsts un sabiedrības nepieciešamo vajadzību apmierināšanai ir pastāvējuši nodokļi un nodevas kā sabiedrības kopprodukta pārdales instruments.

Valsts funkcionēšana un sociālo pakalpojumu sniegšana ir atkarīga no nodokļu ieņēmumiem valsts un pašvaldību budžetos, kuros nepieciešamie līdzekļi rodas apzinīgi un godīgi maksājot nodokļus. Nodokļu nemaksāšana negatīvi ietekmē ekonomisku, sociālo sfēru un budžetu, tāpēc valdībai, veidojot nodokļu politiku, jārikojas piesardzīgi, lai neradītu spiedienu sabiedrībā, ekonomikā un attieksmē pret nodokļiem.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir viens no galvenajiem nodokļu sistēmas elementiem. Tādēļ, lai izprastu šī nodokļa nozīmīgumu valsts ienākumos ir lietderīgi izsekot nodokļu evolūciju vēsturiskajā aspektā. Jau 17.gs.otrās puses Latvijā sāka veidoties priekšstats par ienākuma nodokļa maksājumiem.

Mūsdienās nodokļu politikas jautājums ir īpaši aktuāls sakarā ar pārdzīvotu pasaules ekonomisko krīzi, kura negatīvi ietekmēja visas tautsaimniecības nozares, izraisīja preču un pakalpojumu pieprasījuma kritumu, bezdarba līmenis bija vislielākais Eiropā, un jūtami pazeminājies iedzīvotāju labklājības līmenis. Valsts uzdevums ir ar nodokļu politikas palīdzību izvest Latviju no krīzes un uzlabot ekonomisko situāciju, kā arī iedzīvotāju dzīves līmeni. Tā ir virzīta uz nodokļu sloga samazināšanu vai vismaz stabilitāti.

Nozīmīgu lomu nodokļu ieņēmumos dod iedzīvotāju ienākuma nodoklis, jo jebkura persona, kas gūst ienākumus Latvijas Republikā ir iedzīvotāju ienākuma nodokļa vai uzņēmuma ienākuma nodokļa maksātāja. Darba tēmas aktualitāti nosaka apstākļi, ka Latvijā nodokļu slogs, kas balstās tieši uz fizisko personu ienākumiem ir ļoti liels, tāpēc būtu nepieciešams to samazināt. Rezultātā valstī samazinātos arī „ēnu ekonomika”. Tomēr

jārēķinās ar to, ka samazinot nodokļu slogu var rasties citas problēmas. Piemēram, inflācijas celšanās, tāpēc valdībai būtu nepieciešams izstrādāt optimālo plānu, lai nodokļa samazināšana Latvijas ekonomikā neradītu negatīvas sekas.

Autors bakalaura darbā izvēlējās pētīt iedzīvotāju ienākuma nodokli, jo iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir viens no galvenajiem valsts finanšu resursu avotiem. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis gadā nodrošina vidēji 20% no kopējiem nodokļu ienākumiem Latvijā.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis pēc būtības var iedalīt¹:

- 1) Algas nodokli, kuru darbiniekiem aprēķina un maksā darba devējs. To piemēro mēneša ienākumiem;
- 2) Patentmaksu, kas ir pašvaldību noteikts avansa maksājums par atsevišķu veidu saimnieciskās darbības veikšanu;
- 3) Individuālās darbības ienākumos, kur apliekamais objekts ir gada ienākumi.

Tā kā iedzīvotāju ienākuma nodokļa galvenais avots ir darba alga, autore izskatīs iedzīvotāju ienākuma nodokli no šī aspekta. Autore uzskata, ka iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu apjomu galvenokārt ietekmē tautsaimniecībā nodarbināto skaits, kā arī ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamā minimuma apmērs, nodokļa atvieglojumi un šo faktoru izmaiņas.

Darba mērķis ir izpētīt iedzīvotāju ienākuma nodokļa attīstību Latvijā un piedāvāt priekšlikumus nodokļa attīstības problēmas risināšanā.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi ir jāveic sekojošie uzdevumi:

- Izvērtēt nodokļu un nodevu sistēmu Latvijā;
- Izpētīt Latvijas ienākuma nodokļa vēsturisko attīstību;
- Analizēt un izvērtēt iedzīvotāju ienākuma nodokli no fizisko personu ienākumiem;
- analizēt iedzīvotāja ienākuma nodokļa likmes;
- Analizēt iedzīvotāju ienākuma nodokļa attīstību un to ietekmējošos faktorus;

Bakalaura darbs sastāv no trijām nodaļām. Pirmajā daļā izklāstīti pastāvošā nodokļu sistēma Latvijā, iepētīta vēsturiskā attīstība. Otrajā daļā ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa instrumentu (apliekamo bāzi, likmi, atvieglojumi, neapliekamais minimums) palīdzību, tiek pētīta un analizēta iedzīvotāju ienākuma nodokļa prakse Latvijā. Trešajā daļā tiek analizēta iedzīvotāju ienākuma ietekmējošie faktori.

¹ Medne A., Nodokļi Latvijā, Biznesa augstskola Turība, 2012, 25.lpp

Pētījuma metodes – tika izmantotas tādas pētījuma metodes kā monogrāfiskā jeb aprakstošā, kas tika izmantota pie iedzīvotāju ienākuma nodokļa teorijas, kā arī nodokļu maksātāju un apliekamā ienākuma noteikšanai, savukārt salīdzinošā metode un grafiskā analīze atspoguļo iedzīvotāju ienākuma nodokļa ietekmējošās likmes.

Bakalaura darbā tiek apskatīts periods no 1920.gada līdz mūsdienām, bet padziļināts izpētes laika posms no 2009.gadam līdz 2013.gadam, kā arī nākotnes prognozes. Jo tas ir periods, kurā viss labāk var atspoguļoti informāciju no valstī krīzes skārušā posma.

Darbā tika izmantoti tēmai atbilstoši Latvijas likumdošanas akti, normatīvie dokumenti, literatūra, laikraksti, Centrālās statistikas pārvaldes dati, kā arī internetā pieejamā informācija.

Bakalaura darbā lietotie saīsinājumi:

ES dalībvalsts – Eiropas Savienības dalībvalsts

EEK zonas – Eiropas ekonomikas zonas

IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis;

MK – ministru kabinets;

PVN – pievienotās vērtības nodoklis;

PSRS – Padomju Savienības Republikas Savienība

VAOI – valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes;

1. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKĻA TEORIJA

1.1. Nodokļu un nodevu sistēma Latvijā

Jēdziens „nodokļi” pirmsākumi sniedzas gadsimtiem senā pagātnē. Šajā jēdzienā ietverts ne tikai ekonomisks, bet arī filozofisks saturs. Tie uzskatāmi par sabiedrības eksistences elementu.¹

Nodokļi vienmēr ir bijuši obligātie maksājumi valsts vai valdnieka labā. Visā cilvēces vēsturiskās attīstības gaitā valsts un sabiedrības nepieciešamo vajadzību apmierināšanai ir pastāvējuši nodokļi un nodevas kā sabiedrības kopprodukta pārdales instruments. Nodokļu aplikšana, kā ekonomiskās kultūras elements ir raksturīga visiem saimniecības tipiem no seniem laikiem līdz pat mūsdienām, gan tirgus, gan pirmstirgus un plāna saimniecībām.²

Tos var uzskatīt par vieniem no senākajiem sabiedrības institūtiem, Latvijas Republikas Saeima 1995.gada 2.februārī pieņēma likumu „Par nodokļiem un nodevām”, kurš stājas spēkā 1995.gada 1.aprīlī, un ir uzskatāms par nodokļu un nodevu „jumtu” likumu.³ Šis likums attiecas uz visiem nodokļiem un nodevām. To rašanās ir nesaraujami saistīta ar valsts pastāvēšanu.

Latvijas Republikas nodokļu un nodevu sistēmu Latvijā veido valsts nodokļi, valsts nodevas un pašvaldību nodevas. Valsts nodokļi ir ar likumu noteikts obligāts maksājums valsts budžetā vai pašvaldību budžetos, kas nav maksājumi, piemēram, par noteiktas preces iegādi vai pakalpojuma saņemšanu un nav soda naudas un nokavējuma naudas maksājums.

Valsts nodokļiem apliekamos objektus un likmi nosaka Saeima, savukārt valsts nodevas tiek uzliktas saskaņā ar likumiem un Ministru kabineta noteikumiem un pārsvarā iemaksājamas valsts budžetā. Pašvaldību nodevas tiek uzliktas ar pašvaldības domes izdotiem saistošiem noteikumiem un iemaksājamas attiecīgo pašvaldību budžetos.⁴ Tādejādi tie spēj veikt dažādu funkciju izpildi un pašvaldībām nav visu laiku jālūdz no valsts naudu, vai otrādāk.

Lai valsts sekmīgi attīstītos, ar budžeta palīdzību jānodrošina regulāri ieņēmumi un to sadale atbilstoši sabiedrības kopējām vajadzībām. Svarīgi ir nodokļu samaksas termiņi un nomaksas kārtība. Nosakot termiņus ir jāievēro vairāki apsvērumi. Viens no apsvērumiem ir jau norādītā nepieciešamība nodrošināt budžeta ieņēmumus. Otrs – nodrošināt budžeta

¹ Kavale L., Joppe A. Nodokļu politikas un administrēšanas pamati. – R.: LU mācību līdzeklis ekonomikas zinātnes apakšnozaru pilnas un nepilna laika studentie, 2008.- 5.lpp.

² Ketners K. Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 7.lpp.

³ http://fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/nodoklu_un_nodevu_sistema_latvija/ sk.03.04.2013.

⁴ <http://lv.wikipedia.org/> Latvijas Republikas nodokļu sistēma sk. 03.04.2013.

ieņēmuma regularitāte. Trešais apsvēruma ir ieņēmumu prognozējamība. Ieņēmuma termiņus var noteikt dažādi. Iespējami¹:

- Periodiskie maksājumi, piemēram, PVN, VSAOI u.c.;
- Vienreizēji maksājumi, piemēram, darījuma nodokļi – pērkot precis vai pārdodot īpašumu u.tml.

Ir svarīgi veikt nodokļu pārskaitījumus laicīgi, lai valsts vai pašvaldība var rēķināties ar noteiktu nodokļu summu, kuru pēc tam var izlietot, piemēram, iedzīvotāju labā.

Nodokļus maksā gan fiziskas, gan juridiskas personas, kā arī ārvalstu fiziskās un juridiskās personas, kas darbojas Latvijas Republikas ietvaros. Tie ir valsts kopbudžeta galvenie ieņēmumu avoti, kas tiek izmantots ne tikai centrālā valsts aparāta izmaksu segšanai, bet arī veic citas funkcijas, tādas kā noteiktu ražošanas nozaru aizsargāšana vai ekonomiskās aktivitātes līmeņa regulēšana. Nodokļu ieņēmumus ietekmē vairāki makroekonomiskie faktori - inflācija, eksporta un importa pieaugums vai samazinājums, valsts sektorā nodarbināto vidējā darba alga, kā arī iedzīvotāju ienākuma nodokļi un citi.²

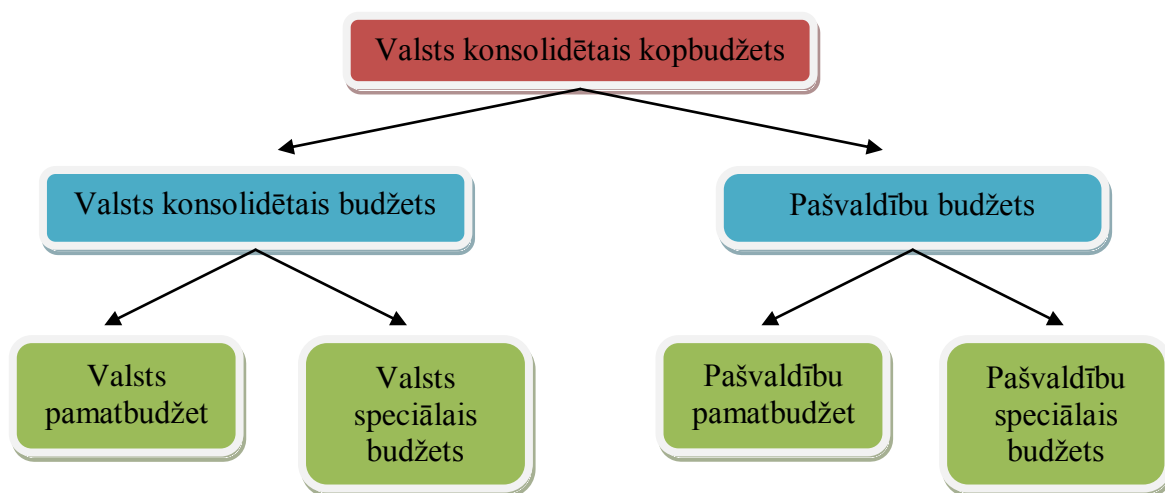
Valsts budžeta uzbūve jebkurā valstī ir analogiska valsts administratīvi - teritoriālajam iedalījumam un valsts pārvaldes struktūrai. Katram valsts pārvaldes aparātam savu funkciju veikšanai vajadzīgs atsevišķs budžets. Vairumā valstu ir divpakāpju budžeti - valsts un pašvaldību budžeti, taču federatīvajās valstīs, kas sastāv no vairākiem kantoniem, štatiem, zemēm vai apgabaliem, ir trīspakāpju budžeti. Piemēram, ASV ir federālais budžets, kas ir centrālās valdības budžets, štatu un pašvaldību līmeņa budžets.³

Savukārt Latvijā ir divpakāpju budžets, kas pēc pakļautības principa tiek iedalīts valsts un pašvaldību budžetos:

¹ Kavale L., Joppe A., Nodokļu politikas un administrēšanas pamati, Mācību līdzeklis, 2008., 24.lpp.

² <http://lv.wikipedia.org/wiki/Nodoklis>, sk.02.05.2013.

³ Kavale L., Joppe A. Nodokļu politikas un administrēšanas pamati. – R.: LU mācību līdzeklis ekonomikas zinātnes apakšnozaru pilnas un nepilna laika studentiem, 2008.- 6.lpp.

1.1.att. Valsts konsolidētais kopbudžets¹

1.1.attēlā ir atspoguļots valsts konsolidētais budžets, tā iedalījums. Konsolidētais valsts budžets tiek dēvēts par budžeta un pašvaldības budžeta kopsavilkums, no kura izslēgti savstarpējie pārskaitījumi starp šiem budžetiem (transferti). To veido informatīviem nolūkiem kopš 1998.gada, un to nosaka likums „Par budžetu un finanšu vadību”.

Pēc izlietojuma mērķa valsts un pašvaldību budžetus iedala (sk.1.2.att.) pamatbudžetā un speciālajā budžetā. Pamatbudžets ir budžeta daļa, ko veido dotācija no vispārējiem ieņēmumiem, dotācija īpašiem mērķiem, ieņēmumi no maksas pakalpojumiem un citi pašu ieņēmumi, ārvalstu finanšu palīdzība, izdevumi, kurus paredzēts segt no šiem ieņēmumiem, kā arī valsts budžeta izdevumi un valsts budžeta izdevumu atmaksas. Speciālo budžetu veido īpašiem mērķiem iezīmēti ieņēmumi no konkrētiem nodokļu un nodevu veidiem, ieņēmumi no maksas pakalpojumiem un citi pašu ieņēmumi, ārvalstu finanšu palīdzība, ziedojumi, kā arī izdevumi, kurus paredzēts segt no šiem ieņēmumiem vai arī aizņēmuma no valsts pamatbudžeta.

Pašreiz likums par nodokļiem un valsts nodevām Latvijā nosaka 14 nodokļus, kurus uzliek saskaņā ar konkrētā nodokļa likmi²:

1. iedzīvotāju ienākuma nodokli;
2. uzņēmumu ienākuma nodokli;
3. nekustamā īpašuma nodokli;
4. pievienotās vērtības nodokli;
5. akcīzes nodoklis;
6. muitas nodokli;

¹ Medne A. Nodokļi Latvijā.- R.: Biznesa augstskola Turība, 2012.- 6.lpp

² http://fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/nodoklu_un_nodevu_sistema_latvija/sk.02.05.3013.

7. dabas resursu nodokli;
8. izložu un azartspēļu nodokli;
9. valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas;
10. vieglo automobiļu un motociklu nodoklis;
11. elektroenerģijas nodoklis;
12. mikrouzņēmumu nodoklis;
13. transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis;
14. Uzņēmumu vieglo transportu nodoklis.

Katrs no šiem nodokļiem ir svarīgs, jo tie dod iespēju valdībai nodrošināt iedzīvotājus ar sabiedriskajām precēm un sniegt dažādus pakalpojumus. Papildus šiem galvenajiem 14 nodokļu veidiem, Latvijā šobrīd ir noteikti vēl 110¹ valsts nodevu veidi.

Autore secina, ka valdības svarīga funkcija ir vispārējās labklājības nodrošināšana pilsoņiem. Vispārējā labklājība nozīmē katra valsts iedzīvotāja labklājību, Latvijas valdībai jācenšas garantēt minimālu ekonomiskās labklājības līmeni visiem pilsoņiem, it īpaši – maznodrošinātajiem. Lai finansētu pilsoņiem sniegtos pakalpojumus, valdības iekasē nodokļus, savukārt nodokļi ir naudas summas, ko valdība iekasē no indivīdiem un uzņēmumiem. Ar nodokļu palīdzību tiek pārvaldīti valsts ieņēmumi.

1.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa vieta un loma kopējos ieņēmumos

Nodokļa attiecināšana uz konkrētu budžetu vai mērķa fondu ir svarīga valsts aktivitāte, kas nodrošina nodokļu politikas atklātumu un mērķtiecību. Ir svarīgi informēt sabiedrību par nodokļu izmantošanas mērķiem. Šādā situācijā parādās arī nodokļu sadalījums politika starp dažādiem valsts pārvaldes līmeņiem, kas bieži ir nopietnu diskusiju objekts. Jebkurā gadījumā jānodrošina visu budžetu ieņēmumu bāze.²

¹ http://fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/nodoklu_un_nodevu_sistema_latvija/ sk.02.05.2013.

² Kavale L., Joppe A., Nodokļu politikas un administrēšanas pamati, Mācību līdzeklis, 2008., 24.lpp.

Šobrīd Latvijā nodokļi starp dažādiem budžetiem tik sadalīti, kā parādīts 1.1. tabulā.

1.1. tabula

Nodokļu ieņēmumu sadalījums pa budžetiem 2012.gadā¹

(perioda vidū; procentos no kopējiem ieņēmumiem)

	Valsts pamatbudžets	Valsts speciālais budžets	Pašvaldību budžeti
Uzņēmumu ienākuma nodoklis	100%		
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	20%		80%
Nekustamā īpašuma nodoklis			100%
Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas		100%*	
Pievienotās vērtības nodoklis**	100%		
Akcīzes nodoklis	100%		
Vieglo automobiļu un motociklu nodoklis	100%		
Izložu un azartspēļu nodoklis:			
- no azartspēlēm	75%		25%
- no valsts mēroga izlozēm	100%		
- no vietējā mēroga izlozēm			100%
Muitas nodoklis***	100%		
Dabas resursu nodoklis:			
- par dabas resursu ieguvī vai vides piesārņošanu	40%		60%
- par radioaktīvo vielu izmantošanu			100%

¹ http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/valsts_budzets/nodoklu_ienemumu_sadalijums_pa_budzetiem/sk.02.05.2013.

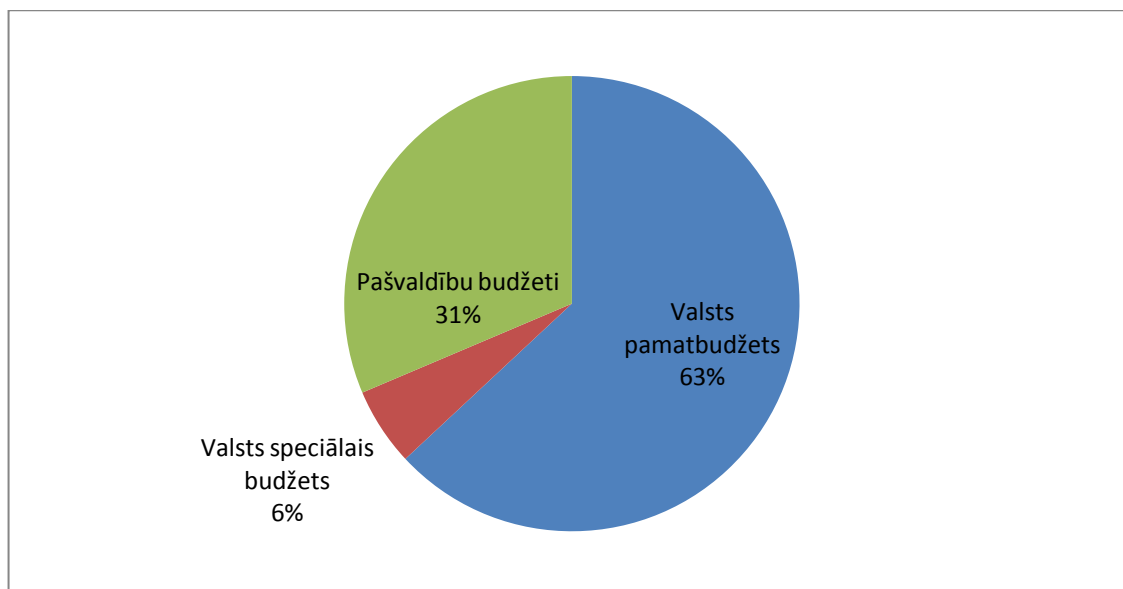
- par bīstamo atkritumu sadedzināšanu un zemes dziļļu derīgo īpašību izmantošanu, iesūknējot ģeoloģiskajās struktūrās dabasgāzi			100%
- par videi kaitīgām precēm, preču iepakojumu, vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem, transportlīdzekļiem, iekārtas emitēto siltumnīcefekta gāzu apjomu, kas nav ietverts nodoto siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu daudzumā, par dabas resursu ieguvī un lietošanu virs limitos noteiktā apjoma un virslimita piesārņojumu	100%		
Transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklis	100%		
Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis	100%		
Elektroenerģijas nodoklis	100%		

* - Daļa ieņēmumu tiek ieskaitīta fondēto pensiju sistēmā

** - Katru gadu tiek noteikta konkrēta summa, kuru no PVN ieņēmumiem ieskaita ES budžetā

*** - No muitas nodokļa kopējiem ieņēmumiem 75% tiek ieskaitīti Eiropas Savienības budžetā

Latvijas situācija tiek raksturota ar augstu finanšu centralizācijas pakāpi, jo pamatā visi galvenie nodokļi tiek ieskaitīti valsts budžetā. Tādi nodokļi kā uzņēmuma nodoklis, pievienotās vērtības nodoklis, akcīzes nodoklis, tie lielākā daļa ir juridisko personu ienākumi, šie nodokļi sniedz lielus ienākumus valsts budžetā, kamēr pašvaldībām tiek tikai neliela daļa ieņēmumu. Tāpat arī jānorāda, ka Latvijā tikai vienu nodokli – valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas – var dēvēt par iezīmētu maksājumu, tas nozīmē maksājuma piesaisti speciālajam budžetam. Pasaules praksē ir atšķirīga pieeja gan attiecībā uz pašvaldību finanšu nodrošinājumu, gan speciālajiem budžetiem.

1.2.att. Nodokļu ieņēmumu sadalījums pa budžetiem 2012.gadā, %¹

1.2.attēlā apkopota 1.1.tabulas informācija un atainota procentos, lai skaidrāk būtu saprotams kur aiziet lielākā daļa ieņēmuma nodokļu. Pēc 1.2.attēla datiem vislielākā daļa - 63%, tiek ieskaitīti valsts budžetā, savukārt pašvaldības budžetos tie ir tikai 31% un valsts speciālajā budžetā 6% no kampējiem nodokļiem.

Pēc autores domām, nodokļu ieņēmumu sadalījums ir nevienmērīgs, jo ne visām pašvaldībām ir vienāds iedzīvotāju skaits, vai ģeogrāfiskā teritorija no kā tiek iekasēti nodokļi, tādejādi dažām pašvaldībām var rasties grūtības izpildīt tām uzticētos un tiesību aktos regulētās funkcijas. Lai gan, vienlaikus jāuzsver, ka finanšu kapacitāte pašvaldībām ir ļoti atšķirīga.

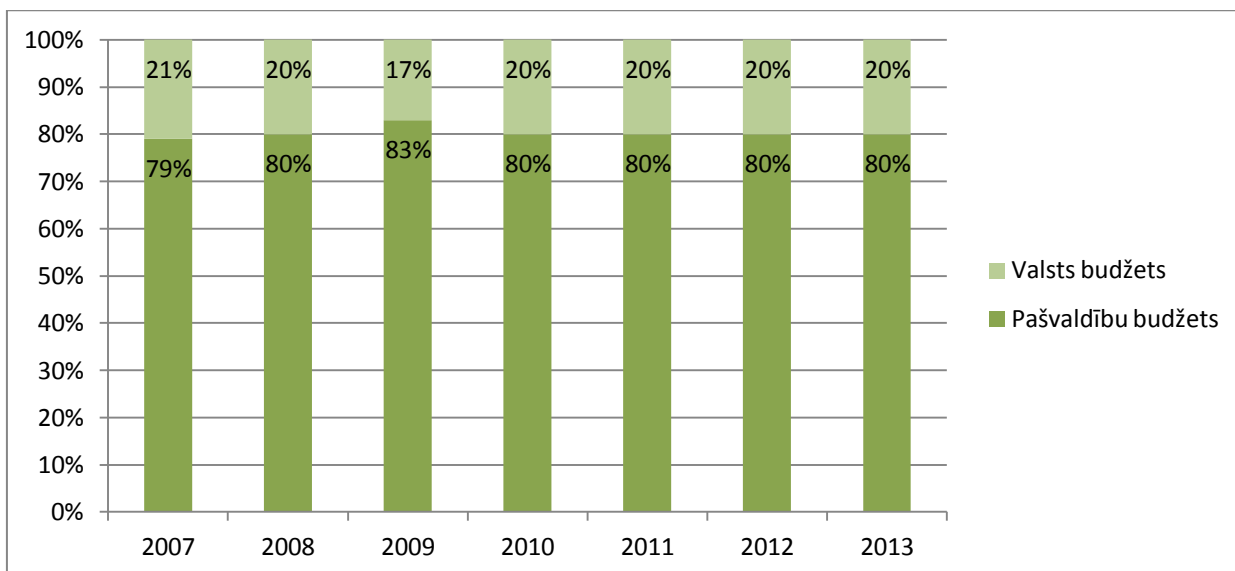
Kā jau iepriekš tika minēts, visi maksājumi, kas ieskaitāmi valsts budžeta ieņēmumos ir valsts budžeta līdzekļi, kurus izlieto valsts mērķiem. Savukārt pašvaldību budžeti katram saimnieciskajam gadam ietver visus pašvaldību iekasētos vai saņemtos ieņēmumus un aizņēmumus, kurus pašvaldība izmanto pašvaldību mērķiem.²

Kā vienu no pašvaldību svarīgāko ienākuma nodokli var attiecināt par iedzīvotāju ienākuma nodokli, jo šo nodokli maksā visas strādājošās personas, bet piemēram, nekustamā īpašuma nodoklis maksā tie kam pieder attiecīgā zeme šajā pašvaldībā.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa summas tiek ieskaitītas maksātāja dzīvesvietas pašvaldības budžetā un valsts pamatbudžetā atbilstoši gadskārtējā valsts budžeta likumā noteiktajam sadalījumam.

¹ Pēc 1.1.tabulas datiem.

² Medne A. Nodokļi Latvijā.- R.: Biznesa augstskola Turība, 2012, 7.lpp

1.3 att. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa sadalījums pa budžetiem no 2007. – 2012.gadam ¹

1.3.attēlā, autore apkopojusi informāciju par IIN sadalījumu budžetos, tā dinamika pirms un pēc krīzes. Detalizētāku nodokļu ieņēmumu sadalījumu pa budžetiem var aplūkot 1.1.tabulā, kurā skaidri norādīti cik procentu no ienākošajiem nodokļiem ieskaita valsts un pašvaldības budžeti.

Pēc 1.3.attēla datiem, uzlabojoties ekonomiskajiem apstākļiem valstī līdz 2009.gadam tika palielināts pašvaldību budžetā ienākošais IIN. Attiecīgi IIN tika palielināts 2008.gadā par 1% veidojot 80% lielu ienākumu pašvaldību budžetos tādejādi sekmējot pašvaldības labāku attīstību, piemēram, sniedzot lielāku atbalstu pašvaldības iedzīvotājiem, skolām utt. Bet visaugstāko kāpumu tas sasniedzis 2009.gadā, kad tika palielināts par 3% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, kopā veidojot 83% lielus ienākumus no IIN pašvaldībām.

Pašlaik (sk.1.3.att.) Latvijā iedzīvotāju ienākuma nodokļa iekasētās kopsummas 20% apmērā tiek ieskaitīti valsts pamatbudžetā un pārējie 80% pašvaldības budžetā, tāds tas saglabājies pēdējo 4 gadu laikā. Grozījumi netika veikti no 2010.gada, kā vienu no vaininieka objektiem var minēt valsts iztrūkstošo budžetu, kas veidojās 2009.gadā.

Kopš 2005.gada iedzīvotāju ienākuma nodokļa politikas pasākumi tika vērsti uz nodokļa sloga samazināšanu iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem – tika palielināts ar nodokli neapliekamais minimums, kā arī atvieglojumi par apgādībā esošajām personām. Tomēr jāatzīmē, ka neskatoties uz minēto nodokļu politikas pasākumu negatīvo ietekmi uz budžetu, iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi no 2005.-2008.gadam ir pieauguši un to pieauguma temps ir bijis augsts (2007.gadā salīdzinājumā ar 2006.gadu – 35,2%). Savukārt 2009.gadā, lai nodrošinātu stingru fiskālā konsolidāciju, ar 2009.gada 1.jūliju ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais minimums tika samazināts no 90 latiem līdz 35 latiem

¹ Autore apkopota informācija no www.likumi.lv „Par valsts budžetu” sk.3.05.2013.

mēnesī, kas būtiski ietekmēja iedzīvotāju ienākumus. Skaidrāku ieņēmumu sadalījumu skatīt 1.1.tabulā.

1.2.tabula

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu dinamika Latvijā no 2004.-2012.gadam.¹

(milj. gadā)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis, milj. latu	434,0	507,9	656,0	887,5	1035,3	724,0	791,0	792,1
t.sk. valsts budžetā	123,5	137,4	164,0	186,5	204,7	124,5	155,5	142,7
Pašvaldību pamatbudžetā	310,5	370,5	492,0	701,0	830,6	599,5	635,5	649,4
<i>Pieauguma temps attiecībā pret iepriekšējo gadu, %</i>	-	17	29,1	35,2	16,6	- 30	9	0,1

Autores izveidota 1.2. tabula pēc Valsts Kases datiem. Kopējie iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi 2009.gadā sastādīja 724 milj. latu apmēru, kas ir par 311,3 milj. Latu jeb 30% mazāk nekā 2008.gadā, kas skaidrojams ar darba samaksas un nodarbinātības samazināšanos. Savukārt pēc šīm straujajām izmaiņām likumā, 2010.un 2011.gadā kopējam iedzīvotāju ienākuma nodoklim bija tendence augt, attiecīgi valsts budžets guva labumu no IIN.

Lai kārtīgi izprastu iedzīvotāju ienākuma nodokli, ir jāizvērtē tā attīstību no pašiem pirmsākumiem, ko autore aplūkos nākamajā 1.3.nodaļā.

¹ Autores izveidots pēc Valsts kases datiem http://www.kase.gov.lv/?object_id=86 sk.13.05.2015.

1.3. Ienākuma nodokļa vēsturiskā attīstība Latvijā

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir viens no galvenajiem nodokļu sistēmas elementiem. Tādēļ. Lai izprastu šī nodokļa nozīmīgumu valsts ienākumos ir lietderīgi izsekot nodokļu evolūciju vēsturiskajā aspektā.

Jau 17.gs.otrās puses Latvijā sāka veidoties priekšstats par ienākuma nodokļa maksājumiem, kurus sākumā iekasēja Zviedru laikos no ierēdņu algām – sākumā tas bija 1%, bet vēlāk jau 10% apmērā.¹

Pirmās nodokļu sistēmas izveidošana bija saistīta ar daudzām grūtībām, kas radās brīvvalsts pirmajos pastāvēšanas gados. Latvijas valsts nodibinājās 1918.gada 18.novembrī, tūlīt pēc Pirmā pasaules kara, tas bija neskaidrību un neuzticības periods, kāds bija raksturīgs, tikko nodibinātai suverēnai valstij. Līdz 1917.gadam Krievijā tika izveidota jaunlaiku prasībām atbilstoša nodokļu sistēma, kas kalpoja par pamatu tikko nodibinātajai Latvijas Republikas nodokļu sistēmas attīstībai. Ražošana un iedzīvotāju īpašumi kara gados bija izpostīti un nebija iespējams aplikt tos ar nodokli tāpēc lai savestu valsti kārtībā bija nepieciešams iegūt tai nepieciešamos līdzekļus. Nodokļu politika atradās izstrādāšanas stadijā, un ieņēmumi no esošajiem nodokļiem nenodrošināja budžeta sabalansētību. Trūka pietiekami sagatavotu ierēdņu un bija problēmas koordinētas darbības izveidē. Valsts ienākumus tobrīd spēja dot tikai papīra naudas emitēšana, taču tas radīja inflācijas strauju pieaugumu. Tomēr valsts budžeta ienākumu nodrošināšanā nodokļiem bija noteicošā loma, un tāpēc primāra tomēr bija nodokļu sistēmas veidošana un nostabilizēšana. 1920-to gadu sākumā nodokļu sistēmas veidošanās process bija saistīts ar dažādu eksperimentiem, kas salīdzinoši bieži mainījās esošo nodokļu likmes un ar nodokļiem apliekamie objekti. No 1922.gada līdz 1923.gadam vidēji gadā šis ieņēmuma nodoklis sastādīja 50% no visiem ieņēmumiem.²

Ienākuma nodoklis tika ieviests 1920. gada 20.aprīlī, kurš bija pieskaitīts pie progresējošo nodokļu paveida. Tā pamatprincipi, kā iepriekš tika minēts, bija aizgūti no Krievijas nodokļu sistēmas. Nodokļa likmes atkarībā no ienākumu summas lieluma mainījās progresējošā proporcijā, robežās no 0.6 % - 45 %. No iekasējamās nodokļu summas valsts budžetā ieskaitīja divas trešdaļas, bet pašvaldības budžetā – vienu trešdaļu.

Autore secina, ka šāds nodokļu sadalījums pastāv arī šobrīd (sk.1.2.attēlu).

Par nodokļa grozījumiem 1921.gada 22.februārī atbildēja izveidotā Satversmes sapulce. Tā izmainīja nodokļu likmes – paaugstināja salīdzinājumā ar agrāk noteiktajiem, atkarībā no gada ienākuma summas bija diferencētas robežās no 1% - 50%. Jaunais nodokļa likums

¹ Ketners K. Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 12.lpp.

² Ketners K. Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 13.lpp.

paredzēja pusi no ienākuma nodokļa summas ieskaitīt pašvaldību budžetā, bet otru pusi – valsts budžetā.¹

Vēlāk, Satversmes sapulce, likumā par ienākuma nodokli tika veiktas vairākas izmaiņas un nodokļa maksimālo likmi noteica 25 % apmērā atkarībā no gada ienākuma summas lieluma. Bet gadiem ejot, ar nodokli neapliekamā ienākuma daļa tika paaugstināta.

Divdesmitajos un trīsdesmitajos gados Latvijā izveidojās nodokļu struktūra, kas izdalījās attiecīgu nodokļu maksātāju grupās, proti²:

- ienākuma nodoklis – maksāja visi;
- tirdzniecības un rūpniecības nodoklis – maksāja tirgotāji un rūpnieki;
- nekustamās mantas nodoklis – maksāja namsaimnieki un lauksaimnieki;
- kapitāla vai peļņas nodoklis – maksāja kapitāla apgrozītāji;

No ienākuma nodokļa maksāšanas bija atbrīvoti ienākumi, kuri gūti no lauksaimniecības, lopkopības, zvejniecības, zivkopības, putnkopības, biškopības, sakņkopības, dārzkopības un pļavkopības uz laukiem un ienākumi no lauku vai pilsētu nekustamās mantas, ja tā tika izmantota šo nozaru produkcijas ražošanā. Tāpat atbrīvoti no nodokļa maksāšanas bija ārvalstīs juridisko personu gūtie ienākumi. Lai pašvaldības budžetos nerastos zaudējumi dēļ tā, ka lauksaimnieki un zivsaimnieki tika atbrīvotai no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, tika ieviests jauns nodoklis – personas nodoklis jeb galvojuma nodoklis, kura nolūks bija kompensēt to iztrūkstošo ieņēmumu daļu.

Saimnieciskās depresijas periods Latvijā norisinājās ar lielām grūtībām, iestājās krīze, kas valsts ieņēmuma saimniecībā parādījās 1920-to gadu beigu un 1930-to gadu sākumā. Šis saimnieciskās depresijas periods katru gadu radīja vidēji vairāk nekā 20 milj. latu lielu budžeta deficītu. Šajā periodā būtiskākais bija tas, ka smagā stāvoklī atradās rūpniecība, valstī pieauga bezdarbs, kā rezultātā samazinājās nodokļu maksājumi, kas sastādīja lielāko valsts budžeta ieņēmumu daļu. Neskatoties uz ienākumu sarukumu no nodokļiem kopumā, šajā pašā laikā ienākumi no ienākuma un nekustamās mantas nodokļa pieauga. Tas noticis tāpēc, ka Saeima 1931.gada 29.decembrī pieņēma likumu par krīzes novēršanas nodokļa ieviešanu, kas bija jāmaksā 50% apmērā no ienākuma nodokļa un no nekustamās mantas nodokļa pilsētās. Šajā laikā liela loma tika pievērsta maksimālai nodokļu iekasēšanai un nodokļu parādu piedzīšanai.³

Padomju okupācijas laikā no 1940. gada Latvija tika pilnīgi iekļauta Padomju Savienības sastāvā, līdz ar to mainījās budžeta veidošanas saturs un principi, kā arī nodokļu

¹ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 1998. - 58.lpp.

² Ketners K. Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 16.lpp.

³ Ketners K. Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 17.lpp.

sistēma. Valsts nodokļi bija noteikti kā Savienības vai republikāniskā budžeta ieņēmumu posteņi. Gandrīz visus to ievākšanas jautājumus regulēja Vissavienības valsts varas orgāni. Vietējie nodokļi un nodevas tika izveidoti kā vietējo budžetu ieņēmumi. Daudzus jautājumus par aplikšanu ar šiem maksājumiem izšķīra Savienoto republiku ministru padomes un arī vietējās izpildu komitejas. Ar nodokļiem tika aplikti gan juridiskās personas, gan fiziskās personas un tie iedalījās šādi¹:

1) Privātais sektors tika aplikts ar šādiem nodokļiem:

- ienākuma nodoklis un kultūras nodeva no strādniekiem un kalpotājiem;
- amatveidīgas darbības nodoklis;
- valsts vienotā nodeva.

2) Sabiedriskajā sektorā pastāvēja šādi nodokļi:

- bezpreču darījumu nodoklis;
- apgrozījuma nodoklis;
- atskaitījumi no valsts uzņēmumu peļņas;
- kino ierīču nodoklis;
- ienākumu nodoklis no kooperatīvo organizāciju uzņēmumiem.

Padomju Savienības ienākuma nodokli Latvijā ieviesa 1940. gadā. Šis nodoklis sastāvēja no diviem nodokļa veidiem - ienākuma nodokļa un, dzīvokļu un kulturāli sabiedriskās celtniecības nodokļa. Atšķirības šiem diviem bija mazas, tāpēc tos skaitīja kopā, saucot šo atskaitījumu par ienākuma nodokli. Personām, kas saņēma algu, tas tika atskaitīts pie algas izmaksas. Turklāt šis nodoklis nebija vienādi augsts visiem, kam bija vienāda lieluma ienākumi, bet gan dažādām ienākuma guvēju grupām bija dažāda augstuma nodokļu likmes. Šī nodokļa mērķis bija izskaust jēlcādu privāto saimnieciskās darbības iniciatīvu un uzlikt maksātājiem augstus nodokļus, veicināt kolektīvo un kooperatīvo saimniecību jeb sociālistisko saimniekošanu.²

Pēc autores domām, šādu stratēģiju vajadzētu saglabāt arī šobrīd, proti, iedzīvotāju ienākuma nodokli aplikāt atbilstoši algas lielumam, tādejādi mazināto starpība starp trūcīgajiem un bagātājiem iedzīvotājiem.

1941. gadā, pēc Padomju varas krišanas, vācu okupācijas vara jauno nodokļu sistēmu veidoja pakāpeniski, tika atmesti daudzi nepiemēroti nodokļi, to vietā nosakot jaunus, un tā paredzēja visu ienākumu avotu aplikšanu, lai iegūtu ienākumus budžeta izdevumu segšanai,

¹ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 1998. - 71.lpp.

² Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 1998. - 74.lpp

kā arī centās aptvert visus brīvos naudas līdzekļus. Galvenais okupācijas režīma princips bija pēc iespējas vairāk jādod Vācijas kopējam budžetam.¹

Pēc autores domām, šāds princips rada iedzīvotāju nospīdību, jo par daudz ko bija jāmaksā nodoklis, bet ne visi to spēja.

Pēc Otrā pasaules kara Latvija no jauna nonāca PSRS sastāvā. 1943. gada 30. aprīlī Padomju Savienībā tika pieņemts likums „Par iedzīvotāju nodokli”, un, pēc Latvijas teritorijas iekļaušanas PSRS sastāvā, tas bija pirmais nodoklis, ar kuru tika aplikti Latvijas iedzīvotāji. Šis likums Latvijas PSRS teritorijā bija spēkā līdz pat Latvijas Republikas neatkarības atgūšanai 1991.gadā.²

Līdz ar Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu bija nepieciešami sākt veidot neatkarīgas valsts nodokļu sistēmu. Kas bija svarīga ne tikai valsts pastāvēšanai, bet arī to iedzīvotājiem.

Būtiskas pārmaiņas sākās 1990.gada otrajā pusē, tomēr situācija bija ārkārtīgi sarežģīta. Darbs pie jaunās valsts nodokļu sistēmas veidošanas sākās divvaldības apstākļos, un līdz 1991.gada 21.augustam Latvijā pastāvēja dubultā nodokļu iekasēšana, jo Padomju Savienības nodokļu likumus un to darbību Latvijā PSRS valdība neatcēla.³

Turklāt 1991.gada valsts budžetā, kas bija veidots, balstoties uz 1990.gada beigās noteikto nodokļu ieņēmumiem, bija netiešo nodokļu pārsvars pār tiešajiem nodokļiem.⁴

Jaunās valsts vienotas nodokļu sistēmas juridiskais pamats bija ielikts līdz ar minēto 1990.gada otro pusi, kas noteica, ka Latvijā no 1991.gada 1.janvārī stājās spēkā jauna vienota nodokļu sistēma un PSRS nodokļu un nodevu likumdošanas akti Latvijā vairs nav spēkā. Šī sistēma noteica, ka neatkarīgi no īpašuma formas visām fiziskajām un juridiskajām personām, kas veic uzņēmējdarbību valsts teritorijā, tās teritoriālajos ūdeņos un gaisa telpā, ir jāmaksā nodokļi un nodevas. Tie tika ieskaitīti valsts un pašvaldību budžetos, kā arī speciālajā ārpusbudžeta fondā.

Likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, kas pēc tam tika vairakkārt labots un papildināts, līdz 1993.gada 11.maijā tika pieņemts jauns likums, kas atbilda tā brīža reālajai situācijai un stājās spēkā 1994.gada 1.janvārī, līdz tam arī jau vairakkārt grozīts un papildināts, aplika ar nodokli iedzīvotāju ienākumus, t.sk. darba algu.⁵

Kontrole pār nodokļu un nodevu aprēķināšanas un maksāšanas kārtības ievērošanu bija Latvijas Republikas Valsts finanšu inspekcijas un pašvaldības funkcija. 90.gadu pirmajā pusē

¹ Ketners K. Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 23.lpp.

² Ketners K. Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 26.lpp.

³ Urtāns A. Nodokļu un nodevu vēsture Latvijā. - R.: Valsts ieņēmuma dienests, Rīga, 2003.- 71.lpp

⁴ Urtāns A., Ketners K., Ankalniņš M., Krastiņš A., Nodokļi, nodevas un muiža Latvijā, Rīga: RTU izdevniecība, 2008, 112.lpp.

⁵ Ketners K. Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 34.lpp.

ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, peļņas nodokļa, īpašuma nodokļa un zemes nodokļa, kopā ņemot, bija tikai apmēram 25% no valsts budžeta ieņēmumu kopapjoma.

Uzsākot nodokļu reformu 1995.gadā uzņēmumu ienākuma nodokļa likme un iedzīvotāju ienākuma nodokļa pamatlikme bija 25%, lai gan pāris gadus iedzīvotāju ienākumiem, kuri pārsniedza noteiktu apmēru tika piemērota no pamatlikmes atšķirīga nodokļa likme. Tomēr jau no 1997.gada iedzīvotāju ienākumiem tika piemērota vienota standarta likme 25%, līdz ar to ienākuma nodokļiem tika noteikta vienota ienākuma nodokļa likme. Minētā vienotā ienākuma nodokļa likme nodrošināja neitralitāti attiecībā uz ienākuma veida atspoguļošanu atbilstoši tā rašanās ekonomiskajai būtībai un nodrošināja, to, ka ienākuma izmaksātājs mazāku vērtību piegriezta nodokļu plānošanai, līdz ar to mākslīgi netransformēja ienākumu citā formā.

Līdz ar to var secināt, ka 90.gadu pirmajā pusē Latvijas valstī tika veikti virkne grozījumu spēkā esošajos likumos, kas atspoguļoja ekonomikas attīstības tendences valstī. Kaut arī turpmākajos gados izstrādāja un apstiprināja jaunus nodokļu likumus, tolaik likumos ietvertie pamatprincipi ar nelielām izmaiņām joprojām veido valstī esošo nodokļu sistēmu. Nemainīga palika to pamata būtība – nodrošināt individuālo ienākumu daļas sabiedrisko visu sabiedrības interesēs.

No visiem nodokļiem Latvijas Republikas budžetā 90.gadu vidū, otrajā pusē un arī šobrīd vislielākos ieņēmumus, neskaitot valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, dod pievienotās vērtības nodoklis un iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Kopumā nodokļu maksājumi valsts budžetā joprojām ir galvenais valsts finanšu resursu avots.¹

Nodokļa ekonomisko būtību bieži vien definē kā „absolūtu ļaunumu”, ar to saprotot, ka jebkurš nodoklis samazina sabiedrības patēriņa vai ražošanas iespējas. Šādai definīcijai varētu piekrist, ka nodokļi tiktu izmantoti tikai personīgajām valdnieku vajadzībām vai kariem, kā tas bijis ļoti senā pagātnē. Mūsdienās ar nodokļu ieņēmumiem nodrošina sabiedrisko labumu finansējumu un sabiedrības kopējo vajadzību apmierināšanu.

¹ Urtāns A., Ketners K., Ankalniņš M., Krastiņš A. Nodokļi, nodevas un muita Latvijā. – Rīga: RTU Izdevniecība, 2008.- 119.lp

2. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKĻA PRAKSE LATVIJĀ

2.1. Nodokļa maksātāji un apliekamā ienākuma noteikšana

Nodokļi sastāv no vairākiem obligātiem elementiem, kuriem ir jābūt ietvertiem nodokļu likumos.

Galvenie nodokļu elementi ir:

- nodokļu maksātājs (kas maksā?);
- apliekamais objekts (par ko maksā?);
- likmes (cik maksā?);
- nodokļu atvieglojumi.

Kā autore noskaidroja iepriekšējās sadaļās - iedzīvotāju ienākuma nodokli maksā jebkura persona, kas gūst ienākumus Latvijā. Taču ne visi ienākuma guvēji maksā šo nodokli un ne visus ienākumus apliek ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tādēļ būtiski noskaidrot, kas veic iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanu un kā tie tiek aplikti.

Nodokļu maksātājus nosaka likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”. Un tās ir fiziskās personas:¹

- kas atbilst likumam „Par nodokļiem un nodevām” ir iekšzemes nodokļu maksātāji taksācijas periodā (kalendārajā gadā) ir guvuši ienākumus Latvijas Republikā un/vai ārvalstīs;
- kas atbilst likumam „Par nodokļiem un nodevām” ir ārvalstu nodokļu maksātāji un taksācijas periodā ir guvuši ienākumus Latvijas Republikā;
- individuālo uzņēmumu, arī zemnieku un zvejnieku saimniecību īpašnieki, kas taksācijas periodā (kalendārajā gadā) ir guvuši ienākumus, kuri nav aplikti ar uzņēmumu ienākuma nodokli;
- mikrouzņēmuma īpašnieki atbilstoši Mikrouzņēmumu nodokļa likumam.

Autore secina, ka maksātājs ir jebkura fiziskā persona, bet jāņem vērā arī tas, ka ja fiziskā persona gūst ienākumus citā valstī, tad nodokļi ir jāmaksā arī Latvijā. Kā arī Latvijā strādājošie cittaunieši, jeb nerezidenti maksā šo nodokli, kas pēc tam tiek ieskaitīts attiecīgi valsts vai pašvaldības budžetā. Bet jāpiebilst, ka ārvalstu nodokļu maksātāji (nerezidenti) maksā nodokli kas gūti tikai no Latvijā gūtajiem ienākumiem, un ja šis nerezidents strādā Latvijā papildus piepelnās citā valstī, viņam nav jāmaksā nodoklis par ārvalstīs gūtajiem nodokļiem, savukārt Latvijas iedzīvotājam (rezidentam) ir jāmaksā. Tas tāpēc, ka Latvijā ietur

¹ likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” kas stājas spēkā ar 01.09.2010.

iedzīvotāju ienākuma nodokli pēc rezidences principa. Atbilstoši, ja LR iedzīvotājs ir LR rezidents, tad uz viņu attiecas LR likumi, t.sk. Likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”. Visus ienākumus ko viņš ir guvis ārpus LR robežas viņam ir jādeklarē un no tiem ienākumiem jāmaksā iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Lai LR iedzīvotājiem nebūtu jāmaksā nodoklis par ārvalstīs gūtajiem ienākumiem, ir jādabū rezidenta statuss tajā valstī, kur viņš dzīvo un strādā, attiecīgi kļūstot par tās valsts nodokļu maksātāja, jo iedzīvotājiem ir jāmaksā nodoklis par jebkuru ienākumu, kas gūti pasaulē. Pēc tam, jāpaziņo imigrācijas departamenta dienestam par savu dzīvesvietu ārvalstīs un jāuzraksta LR Valsts Ieņēmuma dienesta iesniegums ar lūgumu kļūt par LR nerezidentu attiecīgi pievienojot citas valsts rezidenta apliecību. Savukārt, ja nerezidents vēlas strādāt Latvijā, viņam Valsts Ieņēmuma dienestā jādabū nodokļa reģistrācijas kods un tika tad, kad ir iegūts šis kods, nerezidents var stāties kādā no LR darbiem un attiecīgi par viņu ieņēmuma nodokļiem atbild darba devējs.

Šobrīd iedzīvotāju ienākuma nodoklis sastāv no¹:

1. algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;

Autore skaidro, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis apliek algas nodokli ar 24% no visiem ienākumiem izņemot neapliekamo minimumu, kas ir 45Ls/mēnesī.

2. fiksētā ienākuma nodokļa par ieņēmumiem no saimnieciskās darbības;

Autore skaidro, ka 2008.gadā parādījās jauns iedzīvotāju ienākuma veids – fiksētais ienākuma nodoklis. Šis nodoklis ir viens no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas veidiem, kādā maksā nodokli no fiziskās personas gūtajiem saimnieciskās darbības ieņēmumiem. To apliek ar 5% lielu nodokli, bet ja ieņēmumi pārsniedz 10 000Ls – 7%.

3. nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības, ja tie nav uzņēmuma ienākuma nodokļa objekts, un nodokļa no citiem ienākuma avotiem;

Autore skaidro, atšķirībā no darba ņēmēja, personas, kuras nodarbojas ar saimniecisko darbību un ir reģistrējušies VID, tiek dēvēti par pašnodarbinātām personām un šīs personas pašas atbild par savām nodokļu saistībām, kas ietver gan nodokļa aprēķināšanu, gan arī samaksu budžetā. Kā arī pati kārtro grāmatvedību un iesniedz attiecīgos ziņojumus VID. Un to ienākumi ar iedzīvotāju ienākuma nodokli tiek aplikti ar 24%.²

4. nodokļa par ienākumu no kapitāla, tajā skaitā nodokļa no kapitāla pieauguma;

Autore skaidro, ka fiziskai personai nodoklis ir jāmaksā arī par ienākumiem no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, kā arī ienākumi no kapitāla pieauguma. Ar 2010.gada 1.janvāri tika ieviesti jauni likuma grozījumi - iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN) tika aplikti ar

¹ Medne A., Nodokļi Latvijā, Biznesa augstskola Turība, 2012, 25.lpp.

² http://www.ifinances.lv/lat/nodoklu_likmes_2011 sk.04.05.2013.

ienākumiem no kapitāla un kapitāla pieauguma. Sastādot 10% (no kapitāla) un 15% (no kapitāla pieauguma) lielus iedzīvotāju ienākuma nodokļus.¹

5. patentmaksas par atsevišķu veidu saimnieciskās darbības veikšanu.

Autore skaidro, ka patentmaksu pielāgo no 2010.gada 1.janvāra. Fiziska persona, kas veic saimniecisko darbību noteiktās profesijās vai darbībās, var izvēlēties maksāt patentmaksu. Saskaņā ar likumu „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 11.10 pantu, patentmaksā ir valsts noteikts fiksēts maksājums, kas ietver iedzīvotāju ienākuma nodokļa un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas par fiziskās personas saimniecisko darbību.²

Patentmaksā nav obligāts maksājums, bet to var izvēlēties maksāt, nemaksājot standarta sociālās iemaksas un iedzīvotāju ienākuma nodokli.

Kā jau iepriekš noskaidrojām iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāji ir fiziskas personas un kā iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājs, tā visbiežāk tiek ieturēta no algas nodokļa, tieši tāpēc autore turpmāk apskatīs iedzīvotāju ienākuma nodokli kas ieturēta tieši no algas nodokļa.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa apliekamā bāze fiziskām personām ir visi fizisko personu ienākumi, tai skaitā, kas gūti uz darba attiecību pamata. LR likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” regulē ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamos ienākumus.

Fizisko personu apliekamo ienākumu veido ienākumi, par kuriem ir jāmaksā algas nodoklis un tie būtu³:

- darba alga;
- prēmija;
- vienreizēja un sistemātiska atlīdzība;
- citi ienākumi, ko darbinieks saņem uz pašreizējo vai iepriekšējo darba attiecību pamata, kā arī atlīdzība par valsts dienesta pienākumu izpildi un ienākumi no darba līguma izpildes.

Papildus algas nodokli maksā arī par darba devēja dāvanām un balvām darbiniekam, atlaišanas pabalstiem. Kā arī ienākumi, par kuriem jāmaksā algas nodoklis, ir jebkuri uz pašreizējo vai iepriekšējo darba attiecību pamata darbiniekam, izdarītie maksājumi vai labums, ko darbinieks tieši vai netieši gūst naudā vai citās lietās no darba devēja. LR likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” regulē noteikumus par ienākumiem, par kuriem jāmaksā algas nodoklis.⁴

¹ http://www.ifinances.lv/lat/nodoklu_likmes_2011 sk. 04.05.2013.

² www.likumi.lv Par iedzīvotāju ienākuma nodokli, redakcija 01.01.2013.

³ Medne A., Nodokļi Latvijā, Biznesa augstskola Turība, 2012, 29.lpp.

⁴ www.likumi.lv Noteikumi par ienākumi, par kuriem jāmaksā algas nodoklis. Redakcija: 01.01.2012.

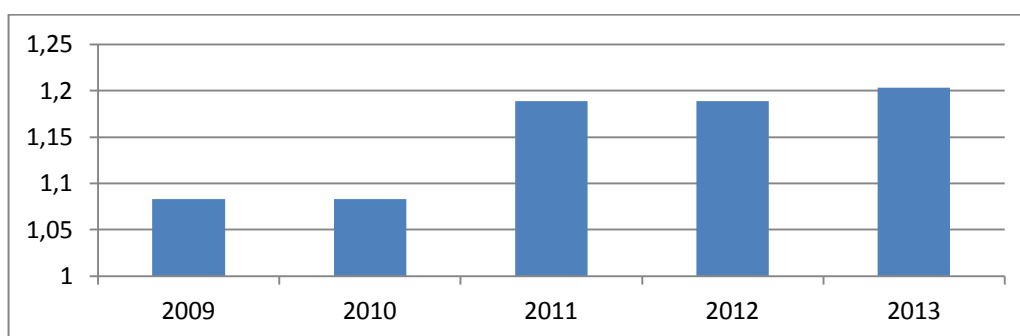
No tā var secināt, ka algas nodokli ietur par jebkuriem ienākumiem, bet kurš ietur šo nodokli un kā šo nodokli aprēķina?

Par ieturētajiem nodokļiem kas gūti pie darba devēja atbild pats darba devējs un darba ņēmējam nav katru mēnesi jāaprēķina cik liela nodokļu summa tiks atņemta no viņa ienākumiem. Darba ņēmējs saņem bruto algu, kurā ir atspoguļota naudas summa, kas gūta, piemēram, mēneša laikā, bet no kuras nav atskaitīti nodokļi. Algu no kuras ir atskaitīti nodokļi dēvē par neto algu, tā ir naudas summa, kuru strādnieks saņem „uz rokas”.

Darba algu veido:

1. Laika darba alga;

Autore skaidro, ka laika darba alga ir noteikta iedzīvotāju ienākuma likme un tā minimālā stundas tarifa likme ir 1,375 Ls/stundā.

2.1.att Stundu tarifa likmes no 2009.-2013.gadam, Ls/stundā¹

Pēc 2.1.attēla datiem, stundu tarifa likmes no 2009.gadam līdz 2013.gadam ir palielinājušās par (1,083-1,203) 0,12Ls. Ja darba ņēmējs strādā normālu darba laiku – 40 stundas nedēļā, tad darba devējam jānodrošina minimālās algas apmērs, bet ja darba stundas ir mainīgas, tad piemēro stundu tarifu attiecīgi veidojot darba algu un no kuras vēlāk iekasē nodokļus.

2. Gabaldarba alga;

Autore skaidro, ka šo algu nosaka darba devējs par padarīto daudzumu, piemēram, apkopēja veic apsaimniekošanu pirmajā stāvā, par kuru tā saņem konkrētu naudas summu, bet ja apkopēja veic papildus apsaimniekošanu arī citos stāvos, tā ienākumi palielinās.

3. Akorda alga;

Autore skaidro, ka šo algu maksā par konkrētu darba veikšanu, piemēram, kafejnīcā traukus mazgāt vai taisīt ēst, par šiem darbiem maksā atsevišķu summu.

Par iedzīvotāju ienākuma nodokļa summām, kas katru mēnesi ieturētas no darbinieku darba ienākuma un iemaksātas budžetā, darba devējs iesniedz ziņojumu Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālajai iestādei pēc savas juridiskās adreses termiņā, kāds tam atbilstoši

¹ http://www.vid.lv/lv/informacija/minimala_alga sk.14.05.2013.

likumam "Par valsts sociālo apdrošināšanu" ir noteikts, ziņojuma iesniegšanai par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām.

Darba devējs veic attiecīgu ierakstu darba ņēmēja nodokļa grāmatiņā par taksācijas periodā izmaksātajām summām, kā arī par atskaitītajām summām, aprēķināto un nomaksāto nodokli. Gadam beidzoties, darba devējs izdod darbiniekam, kā arī nosūta Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālajai iestādei pēc savas atrašanās vietas paziņojumu par algas nodokli, kas samaksāts darba attiecību pastāvēšanas periodā.

Paziņojums par algas nodokli tiek nogādāts adresātam pēc pieprasījuma, ja darba attiecības pastāvējušas līdz gada beigām. Ja darba attiecības izbeigušās pirms gada beigām, darba devējs grāmatiņā izdara ierakstu par algas nodokļa samaksāšanu un grāmatiņu izsniedz darbiniekam atlaišanas dienā. Ja ar darbinieku, kas nodarbināts papildu darba vietā, darba attiecības ir izbeigušās pirms taksācijas gada beigām, darba devējs izsniedz darbiniekam paziņojumu par algas nodokli atlaišanas dienā, bet darbiniekam, kas nodarbināts steidzamos, īslaicīgos vai vienreizējos darbos, - izmaksājot atalgojumu. Paziņojumu par to darbinieku algas nodokli, ar kuriem darba attiecības nav pastāvējušas līdz gada beigām, darba devējs nosūta Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālajai iestādei pēc savas atrašanās vietas līdz tā mēneša piecpadsmitajam datumam, kas seko darba attiecību izbeigšanās mēnesim vai mēnesim, kurā darbinieks ir bijis nodarbināts steidzamos, īslaicīgos, vienreizējos darbos.¹

Pastāv arī likumā „Noteikumi par ienākumiem, par kuriem ir jāmaksā algas nodoklis” noteiktie algas nodokļa ierobežojumi, par kuriem nav jāmaksā algas nodoklis²:

- darba alga vai piešķirtie labumi, kuri ir saskaņā ar likumu „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” neapliekamie ienākumi vai attaisnotie izdevumi.
- darba devēja piešķirtie labumi un maksājumi, kas saistīti ar izdevumiem, kuri radušies darbiniekam sakarā ar darba pienākumu izpildi;
- darba devēja segtie izdevumi par darbinieka profesionālās sagatavotības kursiem vai darbiniekam nepieciešams apgūt, uzlabot papildus zināšanas;
- darba devēja izmaksāta atlīdzība darbiniekam par darbā gūto kaitējumu veselībai;
- izdevumi, ko darba devējs sedz, sešus mēnešus pēc darbinieka norīkošanas darbā uz citu darba devēja norādītu vietu veicot maksājumus par darbinieka iepriekšējā dzīvokļa īri un komunālajiem pakalpojumiem, ja darbinieka ģimene paliek iepriekšējā dzīvesvietā;

¹Nodokļa maksas kārtība, VID, sk.04.04.2012.

<http://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&id=853&hl=1>

² www.likumi.lv Noteikumi par ienākumiem, par kuriem jāmaksā algas nodoklis. Redakcija: 01.01.2012.

- darbinieka to izdevumu kompensācija, kas radušies sakarā ar viņa iecelšanu citā amatā vai šādas iecelšanas izbeigšanu un ar to saistīto pārcelšanos uz citu dzīvesvietu Latvijā vai ārpus tās;
- izdevumu kompensācija, ko darba devējs samaksājis darbiniekam par personiskā transportlīdzekļa izmantošanu darba vajadzībām;
- līdzekļi, ko darba devējs darbiniekam piešķīris uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības), organizācijas, iestādes vai amata reprezentācijas izdevumiem, ja tie ir uzskaitīti darba devēja grāmatvedībā un apliecināti ar attaisnojuma dokumentiem, kuros norādīts minētais izlietojums;
- pabalsti un izdevumi, kas saistīti ar izklaides pasākumiem, ceļojumiem, ārstniecību, izglītību (arī darba devēja stipendijas), ēdināšanu un atspirdzinošu dzērienu iegādi, ja attiecīgie izdevumi nav sadalāmi personāli un ir iekļauti darba devēja apliekamajā ienākumā;

Kā jau iepriekš tika noskaidrots, algas nodoklis tiek ieskaitīts maksātāja dzīvesvietas pašvaldības budžetā 80% apmērā un valsts pamatbudžetā 20% apmērā atbilstoši gadskārtējā valsts budžeta likumā noteiktajam sadalījumam. Pašvaldības izlieto jūsu iemaksāto nodokli, lai nodrošinātu ar bezmaksas skolām, bērnudārziem, kultūras namiem, parkiem; kārtību pilsētā, ielu tīrību un citām sabiedrībai nepieciešamām vajadzībām. Valsts šos maksājumus izmanto jūsu veselībai, kas daļēji tiek segta no valsts budžeta.¹

Kā tika minēts, fiziskai personai nodoklis ir jāmaksā arī par ienākumiem no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, kā arī ienākumi no kapitāla pieauguma. Ar 2010.gada 1.janvāriar tika ieviesti jauni likuma grozījumi - iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN) tika aplikti ar ienākumiem no kapitāla un kapitāla pieauguma.

Atšķirības no kapitāls un kapitāla pieauguma, ir ienākumi no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums ir procentu ienākumi (piem., ienākumi no depozītiem vai obligācijām), dividendes, ienākums no privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldīšanas, un ienākumi no noslēgtajiem dzīvības apdrošināšanas līgumiem ar līdzekļu uzkrāšanu.

Nodokli, piemērojot 10% likmi, ietur ienākuma izmaksātājs, visbiežāk tā ir banka. Nodokli ietur tikai no procentu ienākumiem to izmaksas brīdī. Ar nodokli neapliek ienākumus (kopumu) no Latvijas un ES dalībvalstu vai EEK zonas valsts un pašvaldības parādzīmēm.

No dividendēm par publiskā apgrozībā esošām akcijām konta turētājs (banka vai brokeru sabiedrība) ietus nodokli to izmaksas dienā. No ārvalstu publisko kompāniju dividendēm banka ietur nodokli to izmaksas brīdī, ja to nav veicis emitents savā valstī.

¹ www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=207682 sk.04.05.2013.

(Ieturēšanas procedūra ārvalstu dividendēs var mainīties pēc MK noteikumu izstrādāšanas.) Par dividendēm, kas aprēķinātas par akcijām, kas neatrodas publiskā apgrozībā, nodokli ietur emitents.¹

Savukārt kapitāla pieaugums ir kapitāla aktīvu pārdošanas un iegādes vērtības starpība. Nodoklis, piemērojot 15% likmi, ir jāmaksā, iesniedzot kapitāla pieauguma deklarāciju. Kapitāla pieaugumu nosaka kā kapitāla aktīva atsavināšanas cenas un iegādes vērtības starpību. Deklarācijas veidlapu un tās aizpildīšanas kārtību reglamentē MK 28.12.2009. noteikumi Nr. 1660 „Noteikumi par iedzīvotāju deklarāciju par ienākumu no kapitāla un tās aizpildīšanas kārtību”.² Kapitāla aktīvi ir³:

- akcijas, kapitāla daļas, pajas, ieguldījumi personālsabiedrībā un citi Finanšu instrumentu tirgus likumā minētie finanšu instrumenti;
- ieguldījumu fondu apliecības un citi pārvedami vērtspapīri, kas apliecina līdzdalību ieguldījumu fondos vai tiem pielīdzināmos kopējo ieguldījumu uzņēmumos;
- parāda instrumenti (parādzīmes, noguldījumu sertifikāti, komercsabiedrību emitēti īstermiņa parāda instrumenti) un citi naudas instrumenti, kas tiek tirgoti naudas tirgos;
- nekustamais īpašums (ieskaitot nekustamā īpašuma iegūšanas tiesības);
- uzņēmums Komerclikuma izpratnē;
- intelektuālā īpašuma objekti;
- ieguldījumu zelts un citi dārgmetāli, darījumu objekti valūtas tirdzniecības biržā vai preču biržā.

Ienākumi no kapitāla pieauguma ietver arī ienākumus no darījumiem, kas vērsti uz kapitāla aktīvu iegūšanas tiesību atsavināšanu.

Nodoklis ir jāmaksā gan rezidentiem, gan nerezidentiem, ja taksācijas periodā ir gūts ienākums no kapitāla aktīvu atsavināšanas vai no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums.

Nodokli aprēķina tikai no saņemtajiem (izmaksātajiem) procentiem. Noguldījumu pamatsumma ar nodokli aplikta netiek.

Piemēram: Esmu iegādājies ieguldījuma fondu daļas par 200Ls. Pēc laika tās esmu pārdevis par 250Ls. Nodoklis 15% apmērā būs jāmaksā no gūtās peļņas – 50 latiem.

¹ <http://naudaslietas.lv/2010/04/kapitala-pieauguma-nodoklis/> sk. 14.04.2013.

² http://www.laukutikls.lv/gramatvediba_finanses/729-izmainas_nodoklu_normativajos_aktos_no_2010_gada_1_janvara sk. 14.04.2013.

³ <http://www.innovator.lv/category/iedzivotaju-ienakumu-deklaresana/kapitala-pieaugums-un-citi-ienakumi-no-kapitala/> sk. 14.04.2013.

Iedzīvotāju ienākuma nodokli par dividendēm no klienta bankas vērtspapīru kontā turētajām akcijām un bankas emitēto parāda vērtspapīru procentu ienākumiem ietur un valsts budžetā iemaksā banka.

IIN likums nosaka, kādi ir kapitāla aktīvi, kurus atsavinot var veidoties ar nodokli apliekamais ienākums. Līdz šim atsavinot personīgo īpašumu, tika gūts ar nodokli neapliekams ienākums, lai gan ar zināmiem ierobežojumiem. Ar nodokli aplika ienākumu, ja tika pārdots īpašums, kurš bija iegādāts pārdošanai. Šāda nolūka esamība nebija viennozīmīgi noregulēta, un līdz ar to arī nebija viennozīmīgi konstatējama un administrējama no nodokļu administrācijas puses.

Ienākumu no kapitāla pieauguma veido starpība starp kapitāla aktīvu atsavināšanas cenu un iegādes vērtību. Ir noteikts, ja taksācijas gadā ir atsavināti vairāki kapitāla aktīvi, tad kapitāla pieaugumu summē.

Nosakot apliekamo ienākumu, attiecīgi svarīgi zināt kapitāla aktīva iegādes vērtību. Tā kā šāda ienākuma aplikšana līdz šim nav bijusi, atsevišķos gadījumos var izrādīties, ka ienākuma noteikšanai nav dokumentāra pamatojuma. Nav izdevumu apliecināšu dokumentu, nav arī izdevumu, veicot nodokļa aprēķinu.

Noteikts, ka, aprēķinot iegādes vērtību, tiek iekļauti arī jebkādi izdevumi, kas saistīti ar tā iegūšanu (piemēram, valsts nodevas, procentu izdevumi u.c.). Arī par šiem izdevumiem būs nepieciešams dokumentārais pamatojums, kas būs jāuzrāda pēc VID amatpersonu pieprasījuma.

Svarīgi ņemt vērā risku, ka ienākums no kapitāla pieauguma var tikt kvalificēts par ienākumu no saimnieciskās darbības ar attiecīgi augstāku nodokļu likmi 26%. Saskaņā ar IIN likuma 11.pantu, kurš papildināts ar 1.3 un 1.4 punktiem, kur noteikts, kad fiziskās personas darbība kvalificējama kā saimnieciskā darbība.

Tomēr fiziskās personas ienākuma gūšana no kapitāla nav kvalificējama par saimniecisko darbību, ja izdevumi, kas saistīti ar šā ienākuma gūšanu, nav atzīti par saimnieciskās darbības izdevumiem.¹

Atšķirībā no ienākuma no kapitāla pieauguma dividendes un procenti tiks aplikti ar nodokli pilnā apmērā (neņemot vērā izdevumus). No ienākuma no kapitāla (procentiem, dividendēm) nodoklis parasti tiek ieturēts izmaksas brīdī, un par to nav jāiesniedz mēneša vai ceturkšņa deklarācijas. Attiecīgi nodokļa ieturēšanas un par to ziņošanas pienākums ir uzlikts ienākuma izmaksātājam.

Deklarācijas iesniegšana ir atkarīga no peļņas lieluma. Ir noteikta minimālā peļņas summa mēnesī, kad ir jāiesniedz tikai gada deklarācija. Tas ir, ja mēnesī apliekamais

¹ <http://naudaslietas.lv/2010/04/kapitala-pieauguma-nodoklis/> sk. 01.05.2013.

ienākums no kapitāla pieauguma nepārsniedz 100 latus, tad nav jāsniedz ne mēneša, ne ceturkšņa, bet tikai gada deklarācija. Ja gūtā peļņa no veiktajiem darījumiem mēnesī, pārsniedz 500 latus deklarācija jāiesniedz līdz ienākuma gūšanas mēnesim sekojošā mēneša 15.datumam. Savukārt, ja ienākumi mēnesī ir līdz 500 latiem, deklarācija jāiesniedz reizi ceturksnī līdz ceturksnim sekojošā mēneša 15.datumam.

Neatkarīgi no ienākuma lieluma valsts budžetā aprēķinātā nodokļa summu maksātājs iemaksā ne vēlāk kā 15 dienu laikā no deklarācijas iesniegšanas dienas.¹

Autore secina, ka iedzīvotāju ienākuma nodokļa aplikšana ar kapitāla un kapitāla pieauguma nodokli ir pozitīvas pārmaiņas. Agrāk IIN maksātāji bija tie, kas saņēma darba algu, vismaz lielākā daļa, bet kopš 2010.gada šis nodoklis ir jāmaksā arī turīgākām personām, tādejādi liekot lielāku nodokļu slodzi uz bagātākām personām, stabilizējot valsts ekonomisko stāvokli.

Pie pārējiem fiziskās personas ienākumiem, par kuriem ir jāmaksā iedzīvotāju ienākuma nodoklis, tiek pieskaitīti²:

1. ienākumi no individuālā darba, uzņēmuma līguma, komercaģenta un māklera darbības;
2. ienākumi no individuālā uzņēmuma, arī no zemnieku vai zvejnieku saimniecības, ja tie nav uzņēmumu ienākuma nodokļa objekts, un ienākumi no individuālā komersanta darbības;
3. ienākumi no personālsabiedrības;
4. ienākumi, ko komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, organizācijas, biedrības un nodibinājuma dalībnieki (biedri) saņem komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, organizācijas, biedrības un nodibinājuma likvidācijas vai reorganizācijas gadījumā;
5. ienākumi no nekustamā īpašuma (ēku, ēku daļu, dzīvokļu, zemes) iznomāšanas vai izīrēšanas;
6. ienākumi no lietas (zemes, telpas) nodošanas tālāk apakšnomniekam vai apakšīrniekam;
7. ienākumi no kustamās mantas iznomāšanas;
8. ienākumi no intelektuālā īpašuma un tiesībām uz to (autoratlīdzība, izpildītājlīdzība; zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu autoru un viņu mantinieku honorāri), kā arī no tiesībām izmantot tiesības uz intelektuālo īpašumu;

¹ <http://naudaslietas.lv/2010/04/kapitala-pieauguma-nodoklis/> sk.01.05.2013.

² www.likumi.lv Par iedzīvotāju ienākuma nodokli, 8.pants. 22.04.2013.

9. no komersantiem, kooperatīvajām sabiedrībām, individuālajiem uzņēmumiem, zemnieku vai zvejnieku saimniecībām, iestādēm, organizācijām, biedrībām un nodibinājumiem saņemtie dāvinājumi, kā arī no fiziskās personas — saimnieciskās darbības veicējas — saņemtie dāvinājumi, ko izmaksājusi fiziskā persona saimnieciskās darbības ietvaros;
10. pensijas neatkarīgi no to izmaksas avota;
11. ienākumi no nekustamā īpašuma atsavināšanas un citu kapitāla aktīvu atsavināšanas ienākums atbilstoši šā likuma [11.⁹](#) pantam, ja šā likuma [9.pantā](#) nav noteikts citādi;
- 11.¹citi ienākumi no kapitāla, kas nav minēti šīs daļas 11., 12., 13., 18. un 20.punktā;
12. dividendes;
- 12.¹dividendēm pielīdzināms ienākums;
- 12.²ienākumi no būtiskas līdzdalības ārvalstu sabiedrībā atbilstoši šā likuma [17.³](#) panta nosacījumiem neatkarīgi no tā, vai ārvalstu sabiedrības peļņa ir tikusi sadalīta;
13. procentu ienākumi un tiem pielīdzināmie ienākumi, arī ar procentu ienākumu saistītie ienākumi;
14. nekustamā īpašuma vērtības pieaugums vai tā daļa, kura iegūta, beidzoties nomas līgumam, un kuru nodrošināja iznomātajā īpašumā nomnieka veiktie rekonstrukcijas, restaurācijas, renovācijas, uzlabošanas vai citi kapitālie ieguldījumi, ja minēto pieaugumu vai tā daļu maksātājs nav kompensējis nomniekam;
15. ienākumi no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, kā arī atbalsta summas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem meža īpašniekiem, kuriem meža apsaimniekošana nav saimnieciskās darbības veids;
- 15.¹ienākumi no metāllūžņu pārdošanas;
16. pārpalikuma daļa, kuru saņem saskaņā ar [Kooperatīvo sabiedrību likumu](#) par atbilstīgu atzītas lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības vai mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības biedrs atbilstoši viņa izmantoto kooperatīvās sabiedrības pakalpojumu apjomam;
17. ienākumi no dzīvokļu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, automašīnu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, laivu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības un dārzkopības kooperatīvās sabiedrības sadalītās peļņas;
18. ienākumi no privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldīšanas;

19. iznomāta personāla ienākums vai tam pielīdzināts ienākums neatkarīgi no tā, kas fiziskās personas labā saņem šo ienākumu;
20. ienākumi no noslēgtajiem dzīvības apdrošināšanas līgumiem ar līdzekļu uzkrāšanu;
21. citi ienākumi, kas nav minēti IIN likuma [9.pantā](#).

Saskaņā ar likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8.panta trešās daļas 15.punktu pie pārējiem fiziskās personas ienākumiem, par kuriem ir jāmaksā nodoklis, tiek pieskaitīti ienākumi no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, kā arī atbalsta summas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem meža īpašniekiem, kuriem meža apsaimniekošana nav saimnieciskās darbības veids. Līdz ar to var uzskatīt, ka fiziskās personas īpašumā augoša meža atsavināšana izciršanai ir apliekama ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Taču ir vēl cits likuma pants, kas nosaka nodokļa ieturēšanu. Proti, likuma 11.pants regulē ienākuma noteikšanu saimnieciskajā darbībā. Līdz ar to, ja persona ir reģistrējusi saimniecisko darbību par mežizstrādi savā īpašumā un citur, tad nodokli tā maksā no saimnieciskās darbības ienākuma.

Šajā gadījumā fiziskās personas ienākums ir¹:

1. kārtot grāmatvedību un uzrādīt darījumus ar kokmateriāliem saimnieciskās darbības ieņēmumu u izdevumu žurnālā;
2. izrakstīt rēķinus darījumu partnerim;
3. iesnieg Valsts ieņēmumu dienestā deklarāciju.

Fiziskās personas, kas nav reģistrējusi saimniecisko darbību, grāmatvedību nekārto un rēķinus neizraksta. No šādas personas iegādājoties „piemēram, kokmateriālus, noslēdz līgumu, noformē iepirkuma aktu un palūdz aizpildīt izziņu – apliecinājumu, ka pārdotie kokmateriāli ir personas īpašums.

No 2010.gada 1.janvāra tika pieņemts likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokļa” ienākumam no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas piemēro 10% likmi, bet saimnieciskajā darbībā – 25%.

Saimnieciskās darbības veicējs, kas var uzrādīt reģistrācijas apliecību, iedzīvotāju ienākuma nodokli maksā pats, taču par fizisko personu – meža īpašnieku – iedzīvotāju ienākuma nodokli ietur izmaksātājs izmaksas brīdī un pārskaita to budžetā līdz nākamā mēneša 5.datumam, un nosūta Valsts ieņēmumu dienesta paziņojumu līdz 15.datumam.²

Pēc 2.1.nodaļas aplūkotās informāciju autore izdara secinājumus. Tātad iedzīvotāju ienākuma objekts ir visi fiziskās personas jeb strādājošo iedzīvotāju ienākumi, kas gūti kādas

¹ <http://www.lvportals.lv/skaidrojumumi.php?id=239912> sk.02.05.2013.

² <http://www.lvportals.lv/skaidrojumumi.php?id=239912> sk.02.05.2013.

valsts teritorijā, ievērojot šai valstī noteikto eksistences minimumu un nodokļa atlaides. Algas nodokli darba devējs aprēķina par katra darbinieka gūto darba algas nodokli un katru mēnesi to ieskaita valsts vai pašvaldības budžetā. Nodokli aprēķina par jebkuru darba devēja doto labumu darbiniekam izņemot ja tie ir neapliekamie ienākumi, 2013.gadā 45ls. Darba algas nodokli maksā, lai valsts nodrošinātu iedzīvotāju vajadzības.

Pēc autores domām, paplašinot ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamo bāzi, iespējams panākt lielākus ieņēmumus valsts budžetā, kā tas tik realizētas ar 2010.gada 1.janvāri, ieviešot nodokļus no kapitāla un kapitāla pieauguma.

Lai labāk izprastu apliekamā ienākuma objektu, ir jāizvērtē tā likmes, ko autore pētīs 2.2. nodaļā.

2.2. Nodokļa likmes izvērtējums

Nodokļu likmes ir konkrēts nodokļa lielums ko nosaka un regulē Ministru kabinetā noteiktie likumi. Ar iedzīvotāju ienākuma nodokli tiek aplikts gada apliekamais ienākums, atbilstoši likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” noteiktajām likmēm.

Nodokļa likmes var būt¹:

- proporcionālā jeb nemainīgā - ir viena likme neatkarīgi no nodokļa bāzes lieluma (iedzīvotāju ienākuma nodoklis, uzņēmumu ienākuma nodoklis, sociālās apdrošināšanas maksājumi);
- progresīvā - likme pieaug, palielinoties ar nodokli apliekamajai bāzei (īpašuma nodoklis);
- regresīvā likme - palielinoties ar nodokli apliekamai bāzei, likme samazinās.

Latvija ir viens no izņēmumiem pasaulē, kas pieturas pie proporcionālās nodokļu sistēmas. Valsts iedzīvotājiem, kas pakļaujas tieši šai nodokļu sistēmai, nodokļu procentu likme atkarīga no ieņēmuma daudzuma. Piemēram, ja Tu pelni 5000Ls mēnesī, Tu izmaksā no savas algas tikpat procentus nodokļos, cik apkopēja no savas, piemēram, 200Ls lielās algas. Varētu pat teikt, ka Tu gandrīz neizjustu nodokļu izmaksāšanu, savukārt apkopēja gan būtu jācenšas izdzīvot līdz nākamai algai. Nodokļa likme ir konkrēta nodokļa lielums uz vienu nodokļa bāzes lieluma, ko var noteikt absolūtā summā vai procentos no bāzes lieluma.

¹ Ketners K., Lukašina O., Nodokļi Eiropas Savienībā un Latvijā, salīdzinoša analīze un praktiski ieteikumi, Rīga, Merkūrijs Lat, 1993, 109.lpp

No vienas puses, protams, Latvijas iedzīvotāji var priecāties, ka jāmaksā ienākuma nodoklis 24%¹ apmērā, jo salīdzinot ar, piemēram, Īrijas Republiku, Latvijā procentu likme ir nemainīga (proporcionāla). Tas par labu nāk iedzīvotājiem ar aizvien lielākiem ienākumiem. Bet no otras puses, Īrijā pastāv progresīvā nodokļu likme, kad augstākā procentu likme iedzīvotāju ienākuma nodoklim ir 41% (2013.gadā)², kas ir teju vai puse no nopelnītās naudas. Tieši proporcionālās nodokļu sistēmas dēļ Latvijā vieglāk ir izdzīvot bagātākiem iedzīvotājiem, it īpaši krīzes apstākļos. Daļu šīs augstākās procentu likmes Īrijā kompensē atlaides par katru bērnu, taču tas tik un tā aiziet bērnu uzturēšanā. ES valstīs pārsvarā pastāv progresīvā likmju skala, kur parasti neliels neapliekamā minimuma apmērs kombinējas ar progresīvu nodokļu likmju skalu, kuras zemākā likme ir ļoti zema, tādējādi pasargājot no aplikšanas trūcīgo iedzīvotāju ienākumus.

Attiecībā uz progresīvo likmi, no vienas puses, progresīvais nodoklis ir elastīgāk piemērojams atsevišķām sabiedrību grupām. No otras puses, tas ir dārgāks administrējams, jo prasa papildus resursus likmju piemērošanas pareizības pārbaudei.³

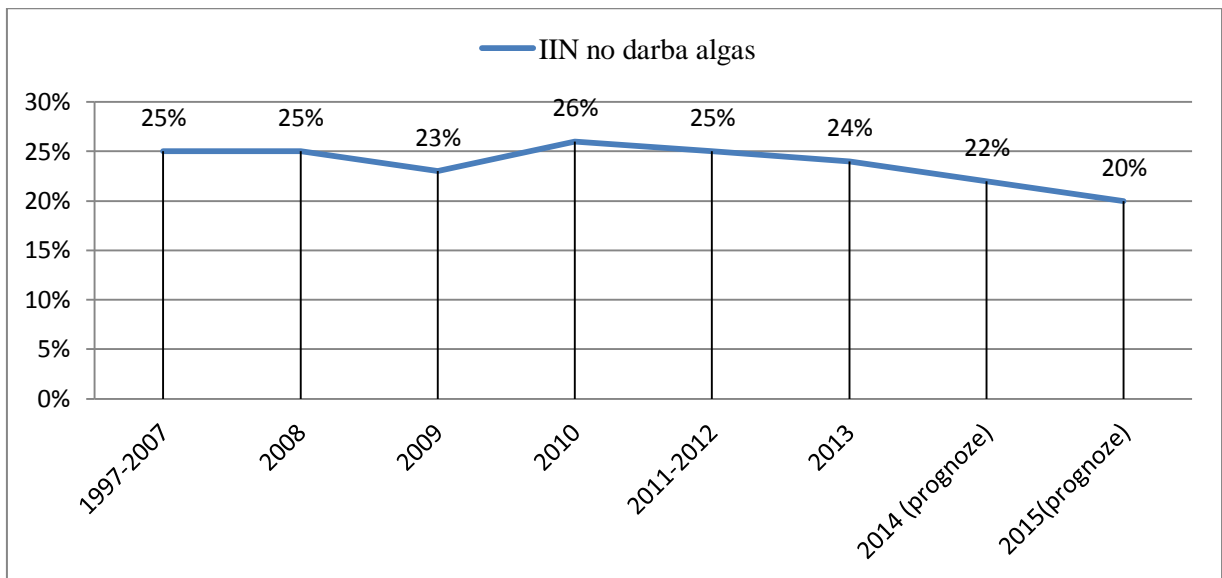
Uzsākot nodokļu reformu 1995.gadā uzņēmumu ienākuma nodokļa likme un iedzīvotāju ienākuma nodokļa pamatlikme bija 25%, lai gan pāris gadus iedzīvotāju ienākumiem, kuri pārsniedza noteiktu apmēru tika piemērota no pamatlikmes atšķirīga nodokļa likme. Tomēr jau no 1997.gada iedzīvotāju ienākumiem tika piemērota vienota standarta likme 25%, līdz ar to ienākuma nodokļiem tika noteikta vienota ienākuma nodokļa likme. Minētā vienotā ienākuma nodokļa likme nodrošināja neitralitāti attiecībā uz ienākuma veida atspoguļošanu atbilstoši tā rašanās ekonomiskajai būtībai.⁴

¹ 2013.gadā noteiktā Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme no darba algas.

² <http://www.finfacts.ie/taxfacts.htm#incometax> sk.13.05.2013.

³ Škapars R., Šmulio Ē., Dunska M., Nodokļu politikas tiesiskie un ekonomiskie aspekti un to ietekme uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā, Rīga, LU, 2010

⁴ Urtāns A. Nodokļu un nodevu vēsture Latvijā. - R.: Valsts ieņēmuma dienests, Rīga, 2003.- 72.lpp

2.2.att. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmju dinamika no darba algām Latvijā no 1994.-2015.gadam(%)¹

Lai vieglāk būtu izprast iedzīvotāja nodokļa attīstības gaitu, autore apkopojusi datus no tā pirmsākumiem. Aplūkojot 2.2.attēla datus, redzams, ka no 1997.gada līdz 2007.dagam IIN likmes nemainījās un tas ir 25%. Bet ekonomikas uzplaukuma rezultātā, kas manāmi iestājās 2008.gadā, attiecīgi valdība pieņēma lēmumus, kas skāra gan nodokļu sistēmu, gan iedzīvotāju ienākuma nodokli.

2008.gada nogalē valdība pieņēma lēmumu samazināt iedzīvotāju ienākuma nodokli par 2%, kas stājās spēkā ar 2009.gada 1.janvāri un bija 23%. Šajā laika posmā iestājās būtiska nodokļu likmju nevienmērība jo IIN no saimnieciskās darbības bija 15%². Tas radīja labvēlīgu vidi saimnieciskās darbības ienākumiem, bet nelabvēlīgu fiziskai personai, kas maksā no algota darba ienākumiem IIN.

2010.gadā valstij radās liels budžeta deficīts un ar 2010.gada 1.janvāri iedzīvotāju ienākuma nodoklis palielinājās par 3%. Šīs izmaiņas pēc valdības domām ienesīs lielākus ienākumus budžetā,³ taču, pēc autores domām, nodokļa paaugstināšana krīzes laikā noved tikai pie zemākiem ienākumiem, jo tas veicinās ēnu ekonomiku un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

2010.gadā tika veikti vairāki IIN likuma grozījumi un tika ieviests kapitāla pieauguma nodoklis 15% apmērā. Autore uzskata, ka šie grozījumi tiek veikti pārāk vēlu, tos vajadzēja veikt 2007.gadā, jo treknajos gados, tie, kuri pārdeva nekustamos īpašumus un pelnīja naudu

¹ Autore izveidos, pēc www.likumi.lv likums Par iedzīvotāju ienākuma nodokli, redakcija 01.01.2013. sk.04.04.2013.

² Pēc likuma „Par Iedzīvotāju ienākuma nodokli” redakcija 01.01.2013.

³ <http://www.kvestnesis.lv/?menu=DOC&id=176485> sk.01.05.2013.

no šiem darījumiem, nemaksāja no peļņas nodokli. Tādejādi valsts ļoti daudz zaudēja, neieviešot kapitāla pieauguma nodokli treknajos gados.

Pēc autores domām, šajā laikā vajadzēja piemērot progresīvo likmi.

Latvijā iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme visiem maksātājiem no 2010.gada 1.janvāra ir 26% (sk.2.2.att.) no apliekamā ienākuma. Tas nozīmē, ka visi ienākumi, neatkarīgi no to avota, tiek aplikti ar vienotu nodokļa likmi, bet valsts budžets saņem no katra maksātāja atšķirīgu naudas summu atkarībā no apliekamās bāzes lieluma. Tas rada sociālo nevienlīdzību, jo mazturīgākajiem iedzīvotājiem šo vienoto likmi ir nesalīdzināmi grūtāk samaksāt, nekā iedzīvotājiem ar lieliem ienākumiem.

No 2011.gada 1.janvāra tika samazināta iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme līdz 25%, bet palielināta valsts sociālās apdrošināšanas obligātā iemaksa, vispārējā gadījumā tā ir 35,09%, no tiem darba devējs maksās 24,09%, bet darba ņēmējs - 11% (līdz 2010 bija 9%). Tādejādi mazinot ēnu ekonomiku un budžeta deficītu.¹

2012.gadā IIN likme nemainījās, tā palika tāda pati kā 2011.gadā – 25%. Bet 2012.gada 24.maijā Saeima atbalstīja un pieņēma grozījumus iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes samazināšanai no 25% uz 24% ar nākamā gada 1.janvāri. Attiecīgi 2013.gadā tas stājās spēkā, 24% no darba algas.

Līdz 2015.gadam IIN plānots samazināt līdz 20%. 2014.gada 1.janvārī IIN likmi samazinās līdz 22%, bet 2015.gada 1.janvārī nodokļa likmi samazinās līdz 20%.² Šie nodokļu samazinājumi būtu straujš solis jo katru gadu samazinātos par 2%.

Pēc autores domām, Latvijā pārejot no proporcionālās likmes iedzīvotāju ienākuma aplikšanā (2011.un2012.gadā likme bija nemainīga – 25%)³ uz lēni proporcionālās procentu likmes (sākot ar 2013.gadu - 24%) ir labākais veids kā atgūties pēc krīzes, tādejādi iedzīvotājiem palielinātos ienākumi un palēnām tiktu novērsta sabiedrības noslāņošanās pēc materiālās labklājības līmeņa.

Kā jau iepriekš tika noskaidrots, Latvija ir viens no izņēmumiem pasaulē, kas pieturas pie proporcionālās nodokļu sistēmas. Valsts iedzīvotājiem, kas pakļaujas tieši šai nodokļu sistēmai, nodokļu procentu likme atkarīga no ieņēmuma daudzuma.

Pasaulē progresīvās likmes ir samērā populāras, tās izmanto, lai apliecinātu valdības sociālās aizsardzības politiku. Eiropā gandrīz visās valstīs ir ieviesta progresīvā nodokļa likme.

¹ <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=223736> sk.10.05.2013.

² http://www.delfi.lv/business/budzets_un_nodokli/no-julija-samazinas-pvn-no-janvara-ari-iin.d?id=42380142 sk.10.05.2013.

³ Sk. 2.2attēlu 2.nodaļā.

Tālāk autore izanalizēs kā mainoties nodokļu likmēm, var mainīties valsts budžetu ieņēmumi.

2.1.tabula

Latvijas darba ņēmēju skaita sadalījums pēc mēneša vidējās bruto algas ienākumiem pa sektoriem 2011.-2012.gados¹

(vidēji gadā, latos)

Alga/Ls	2011.				2012.			
	Privātais sektors	Sabiedriskais sektors	Kopā	Īpatsvars %	Privātais sektors	Sabiedriskais sektors	Kopā	Īpatsvars %
līdz 50.00	28761	2836	31598	4,4%	29300	2679	31979	4,3%
50.01–100.00	40156	4558	44714	6,3%	39330	4329	43660	5,9%
100.01–200.00	102409	21609	124018	17,4%	99759	19587	119346	16,1%
200.01–300.00	97880	42263	140142	19,7%	103420	40829	144249	19,4%
300.01–400.00	50384	40112	90496	12,7%	53972	38965	92937	12,5%
400.01–500.00	38702	34057	72759	10,2%	43011	33587	76598	10,3%
500.01–600.00	32442	28066	60508	8,5%	39070	28013	67083	9,0%
600.01–700.00	19588	20573	40161	5,6%	22221	21131	43352	5,8%
700.01–800.00	14651	12575	27225	3,8%	17227	13866	31092	4,2%
800.01–900.00	10387	8356	18742	2,6%	11993	9400	21393	2,9%
900.01–1000.00	7551	5850	13401	1,9%	8584	6400	14985	2,0%
1000.01–1500.00	17534	12858	30392	4,3%	20721	14303	35024	4,7%
1500.01–2000.00	5734	3703	9437	1,3%	6757	4182	10938	1,5%
2000.01–2500.00	2522	1352	3875	0,5%	3001	1574	4575	0,6%
2500.01–3000.00	1274	481	1755	0,2%	1496	603	2100	0,3%
3000.01–3500.00	691	232	923	0,1%	802	304	1105	0,1%
3500.01–4000.00	426	119	545	0,1%	498	205	703	0,1%
virs 4000.00	1194	286	1480	0,2%	1359	372	1732	0,2%
kopā:			712169	100,0%			742850	100,0%

2.1.tabulā atspoguļots Latvijā algas īpatsvars un vislielākais strādājošo skaits saņemto algu robežas ir 100 – 300 Ls/mēnesī. Kas liecina par to, ka valstī ir zems finansiālais stāvoklis un daudzi saņem algu kas ir minimālās algas apmērā, tādejādi daudzi strādājošie ir spiesti knapināties no algas līdz algai.

¹ Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes datiem

Valsts netaisnīgā nodokļu sistēma lielā mērā ir iemesls tam, kādēļ ļoti daudzos rādītājos Eiropas Savienībā esam zemākajās pozīcijās.

Jau vairākus gadus notiek diskusijas par progresīvo IIN likmju ieviešanu Latvijā. Tāpēc autore veica aprēķinus par piemērojamo proporcionālo un progresīvo likmi.

2.2.tabula

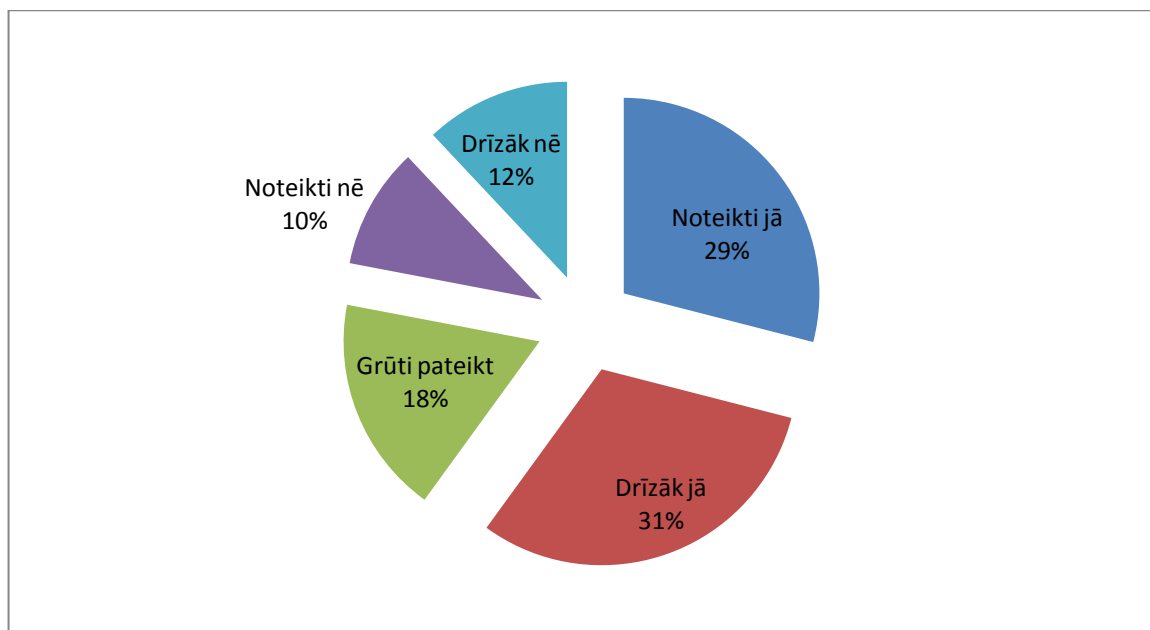
Bruto algas nodokļa aprēķini piemērojot proporcionālās un progresīvās likmes (nosacīts piemērs)¹

(latos)

	Proporcionālā likme		Progresīvā likme	
Bruto alga	%	summa	%	summa
100	24%	76,0	15%	85,0
200	24%	152,0	15%	170,0
300	24%	228,0	15%	255,0
400	24%	304,0	15%	340,0
500	24%	380,0	25%	375,0
600	24%	456,0	25%	450,0
700	24%	532,0	25%	525,0
800	24%	608,0	25%	600,0
900	24%	684,0	25%	675,0
1000	24%	760,0	25%	750,0
1100	24%	836,0	25%	825,0
1200	24%	912,0	35%	780,0
1700	24%	1292,0	35%	1105,0
2200	24%	1672,0	35%	1430,0
2700	24%	2052,0	35%	1755,0
3200	24%	2432,0	35%	2080,0
3700	24%	2812,0	35%	2405,0
4000	24%	3040,0	35%	2600,0
Kopā:		19228,0		17205,0

2.2.tabulā atspoguļota pašreizējā proporcionālā likme un progresīvā likme, ja to piemērotu šobrīd. Aprēķina rezultāti rāda, ka nodokļu ieņēmumi valsts budžetā vislielākos sastādītu no proporcionālās nodokļu likmes, taču visizdevīgākie nosacījumi nodokļu maksātāja labā ir progresējošai likmei. Ja salīdzina ar 2.1.tabulas datiem vidējiem bruto algas ienākumus ar proporcionālo un progresīvo likmi, tad vairumam nodarbināto ienākumi ir ap 200Ls kur pie progresējošās likmes iegūst gandrīz 20Ls (152 -170). Šie aprēķini parāda to, ka variējot ar likmēm, var palielināt ienākumus, bet tie ir tikai nosacīti piemēri.

¹ Aprēķins pēc Dr.oec.Joppe A., Nodokļu administrēšanas pilnveidošana, Monogrāfija, Rīga, SIA „N.I.M.S.”, 2010. 110.lpp.

2.3.att. Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju atbalsts progresīvā iedzīvotāja ienākuma nodokļa ieviešanai¹

2.3.attēlā ir parādīti aptaujas pētījumi laika posmā no 2013.gada 12.-14.martam, ar interneta starpniecību visā Latvijā aptaujājot 1000 ekonomiski aktīvos Latvijas iedzīvotājus vecumā no 18 līdz 55 gadiem.

22% Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju neatbalsta progresīvā iedzīvotāja ienākuma nodokļa ieviešanu (10%-noteikti nē; 12%-drīzāk nē). Jāpiemin, ka progresīvā IIN noliedzēji salīdzinoši vairāk ir cittautiešu, kā arī vadītāju un augstākā līmeņa speciālistu vidū.

Tomēr pēc autores domām, visefektīvākais instruments nabadzības un sociālās nevienlīdzības būtiskai mazināšanai ir progresīvā nodokļu sistēma. Vienlaikus tā stimulētu ekonomisko izaugsmi, jo mazinātos kopējais nodokļu slogs darbaspēkam, un ar to tiek veicināta nodokļu maksāšanas kultūras pozitīva attīstība. Valdībai būtu jāpieņem lēmums par šo likmju ieviešanu jo, ja šādas izmaiņas atvieglo trūcīgo iedzīvotāju ienākumus no pārāk lielas nodokļu likmes.

Jāuzsver, ka augstas nodokļu likmes nesekmē ekonomisko attīstību. Palielinot nodokļu likmes, pieaug arī nodokļu ieņēmumi. Taču ir kāds lūzuma punkts, kad, turpinot palielināt nodokļu likmes, nodokļu ieņēmumi samazinās.

Iemesli ir šādi²:

- samazinās ražošana;
- pieaug ēnu ekonomikas sektors.

¹ Pēc TNS aptauju pētījuma aģentūras www.reitingi.lv sk.13.05.2013.

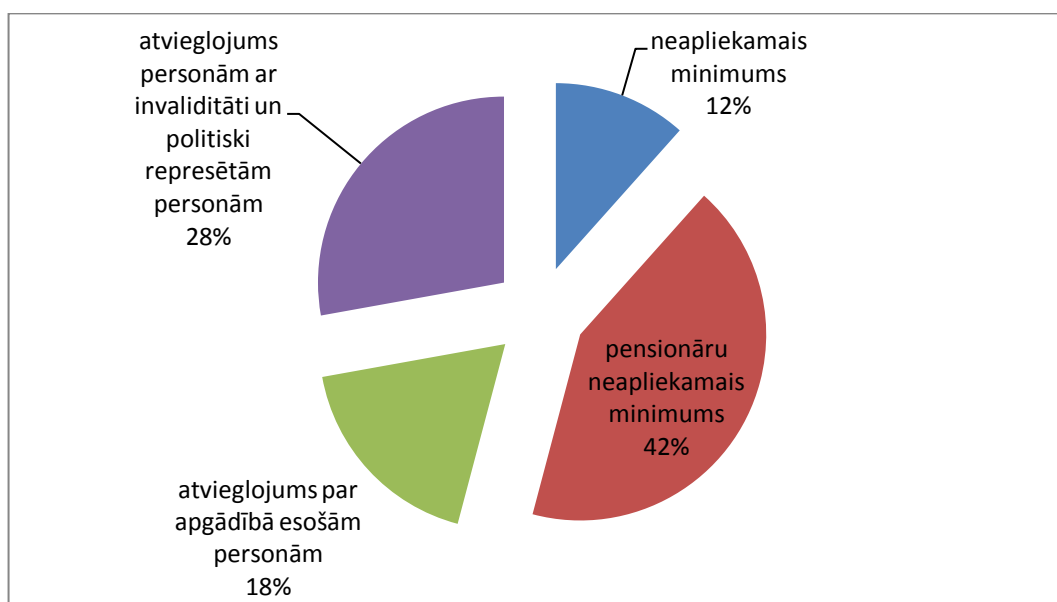
² Kodoliņa-Miglāne I, Nodokļi Latvijā 2007, Biznesa augstskola Turība, 2007, 23.lpp.

2.3. Nodokļa atvieglojuma izpēte

Jebkuram nodoklim ir arī piemērojami dažādi atvieglojumi. Visbūtiskāko ietekmi uz IIN ieņēmumiem atstāj visi sociālā rakstura atvieglojumi un par tiem var uzskatīt:

- neapliekamais minimums;
- pensionāru neapliekamais minimums;
- atvieglojums par apgādībā esošām personām;
- atvieglojums personām ar invaliditāti un politiski represētām personām;
- attaisnotie izdevumi par izglītību un ārstniecību;
- attaisnotos izdevumus par ziedojumiem un dāvinājumiem.

Lai labāk izprastu IIN atvieglojumu nostādi Latvijā autore 2.4.attēlā atspoguļojusi proporcionālu salīdzinājumu.

2.4.att.IIN atvieglojumu proporcionāls salīdzinājums 2012.gadā¹

Pēc 2.4.attēla datiem, no kopējiem IIN atvieglojumiem procentuāli vislielāko daļu sastāda pensionāru neapliekamais minimums – 24%, sastādot 165Ls lielus atvieglojumus. Atvieglojums personām par invaliditāti – 28%, veidojot 108Ls lielus atvieglojumus mēnesī. Atvieglojumi par apgādājamām personām – 18%, attiecīgi 70Ls par katru apgādājamo. Neapliekamais minimums – 12%, kā jau iepriekš autore noskaidroja 45Ls.

Kā vienu no svarīgākajiem atvieglojumiem var minēt neapliekamo minimumu jo ar to saskaras jebkurš darba ņēmējs.

¹ http://www.ifinances.lv/lat/nodoklu_likmes_2011 sk.13.05.2013.

Iedzīvotāja ienākuma nodokļa neapliekamā minimuma atvieglojumu nosaka likums par “Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai”.¹

Saskaņā ar likumu „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13.pantu Latvijā iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājam paredzēti šādi atvieglojumi²:

- atvieglojumi par apgādībā esošām personām;
- papildu atvieglojumi personām, kuras saskaņā ar likumiem atzītas par invalīdiem vai politiski represētām personām vai nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem.

Atvieglojumu par apgādājamo personu nosaka vienam no apgādniekiem. Apgādībā var būt³:

- nepilngadīgs bērns;
- bērns, kamēr viņš turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai;
- nestrādājošs laulātais;
- nestrādājoši vecāki un vecvecāki;
- mazbērni vai audzināšanā paņemti bērni, ja no viņa vecākiem nav iespējams piedzīt uzturnaudu (alimentus), arī tikmēr, kamēr viņš turpina vispārējās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai;
- brālis, māsa, kas ir jaunāki par 18 gadiem, vai kamēr viņi turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, ja viņiem nav darbaspējīgu vecāku;
- apgādībā esošu personu apgādājamie;
- persona, kuras labā pēc tiesas sprieduma no maksātāja tiek piedzīta uzturnauda (alimentu);
- maksātāja aizbildnībā vai aizgādībā esoša persona (likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13.panta pirmās daļas 1.punkts).

Apgādībā nevar būt persona, kura patstāvīgi saņem ar nodokli apliekamos ienākumus, kas pārsniedz noteikto nodokļa atvieglojuma apmēru, vai bezdarbnieka pabalstu (stipendiju) vai to uztur kāda cita persona, kā arī persona, kura saņem pensiju saskaņā ar likumu “Par

¹ www.likumi.lv Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai, sk.06.05.2013.

² www.likumi.lv Par iedzīvotāju ienākuma nodokli, redakcija 01.01.2013.

³ www.likumi.lv Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai, sk.06.05.2013.

valsts pensijām”, izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju, ja tā nepārsniedz Ls 70 mēnesī (likuma 13.panta pirmās daļas 1.punkts un trešā daļa).

Jāņem vērā to, ka atvieglojumu par apgādājamo personu nosaka vienam no apgādniekiem, tas nozīmē, ka abi vecāki nevar dabūt atvieglojumu par savu bērnu. Un tā apmēru mēnesim nosaka Ministru kabinets. Nodokļa atvieglojumi par apgādājamo personu ir piemērojami ar dienu, kurā maksātājam ir radušās tiesības uz nodokļa atvieglojumu un pārtraucami piemērot ar nākamo dienu pēc tās dienas, kurā šīs tiesības ir zudušas.

Autore secina, ka par apgādībā esošo personu saņem viens no apgādniekiem kas ir netaisni jo par apgādājamo rūpējas abi apgādnieki. Kā arī apgādniekiem, piemēram, vecākiem jāizvērtē savi ienākumi un savā starpā jānolemj kura Nodokļa grāmatiņā tas tiks ierakstīts.

Vēl papildu atvieglojumi tiek piešķirti invalīdiem, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem” papildu atvieglojumu piemēro personām, kuras ir atzītas par invalīdiem vai politiski represētām personām vai nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem.

Personai, kurai noteikta invaliditāte, ir tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumu šādā apmērā¹:

- 1296 latī gadā vai 108 latī mēnesī – personai, kurai noteikta I vai II invaliditātes grupa;
- 1008 latu gadā vai 84 latī mēnesī – personai, kurai noteikta III invaliditātes grupa.

Pēc autores domām šis nodokļu atvieglojumu apmērs ir pārāk mazs, priekš cilvēkiem kuriem ir šāda veida kaites. Autores uzskata, ka personas, kurām noteikta invaliditāte vajadzētu nodrošināt vismaz ar minimālās iztikas apmēru.

Personai, kurai saskaņā ar likumiem noteikts politiski represētās personas vai nacionālās pretošanās kustības dalībnieka statuss, ir tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumu 1296 latī gadā vai 108 latī mēnesī. Šai personai, kurai ir noteikta invaliditāte, politiski represētās personas statuss vai nacionālās pretošanās kustības dalībnieka statuss, tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumiem rodas vai zūd ar dienu, kad pieņemts attiecīgs lēmums par personas statusu. Personām, kurām nav piešķirta pensija atbilstoši likumam „Par valsts pensijām” vai izdienas pensija, vai speciālā valsts pensija atbilstoši Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem, tiek piemērots likuma 12.panta pirmajā daļā noteiktais vispārējais neapliekamais minimums (2013.gadā – Ls 540).²

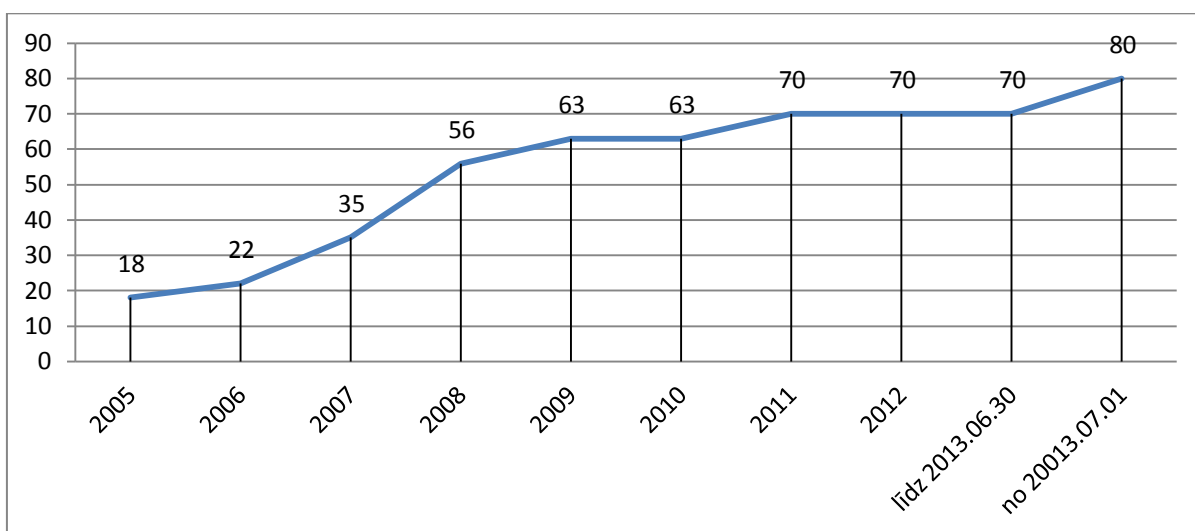
¹ <http://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&id=6099&hl=1> sk.06.05.2013.

² <http://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&id=6099&hl=1> sk.06.05.2013.

Nodokļa papildu atvieglojumu lielumu par nepilnu mēnesi nosaka, ņemot vērā nodokļa papildu atvieglojumu apmēru kalendāra dienā un mēneša dienu skaitu, par kuru personai ir tiesības uz nodokļa papildu atvieglojumu. Atvieglojumi tiek piešķirti personām, kas ir Latvijas iedzīvotāji un personas drīkst kādu laiku atrasties ārpus Latvijas, piemēram, kādā komandējumā vai mācībām.

Kā jau iepriekš noskaidrojām nodokļa atvieglojumus piemēro tajā ienākumu izmaksas vietā, kurā persona ir iesniegusi algas nodokļa grāmatiņu, pamatojoties uz algas nodokļu grāmatiņā izdarītu ierakstu par nodokļa atvieglojumiem. Iepriekš minētais ieraksts var tikt mainīts, pamatojoties uz VID iestādes izsniegtu paziņojumu par grozījumiem nodokļu atvieglojumos.

Fiziskai personai nodokļa atvieglojumi ir paredzēti par katru apgādībā esošo personu.

2.5.att. Atvieglojumi par apgādībā esošām personām no 2005.-2013.gadam (LVL/mēnesī)¹

Attēlā 2.5. iespējams apskatīt Latvijas nodokļa atvieglojumu dinamiku par apgādībā esošām personām no 2005.gada. Gandrīz desmit gadu laikā atvieglojumi ir palielināti piecas reizes no 18 latiem (2005.gadā) līdz 80 latiem (2013.gadā). Visstraujākais kāpums novērojams no 2005.gada līdz 2009.gadam kad minimālā alga tika palielināta par 45 latiem (63 - 18 Ls) šajā laika posmā valstī veidojās ekonomiskā izaugsme, kas būtiski ietekmēja atvieglojuma palielināšanos. Pēc 2009.gada palielinājums tik strauji nesekoja, taču jāpievērš uzmanību, ka pozitīvi ir tas, ka šis atvieglojums netika samazināts, kā tas tika izdarīts ar neapliekamo minimumu.

¹ <http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html-0> sk.10.05.2013.

Fiziskām personām līdz 2013.gada 30.jūnijam nodokļa atvieglojums par apgādībā esošām personām ir 70 latu mēnesī jeb 840 latu gadā par katru personu. Bet no 2013.gada 1.jūlija nodokļa atvieglojumi par apgādībā esošām personām tiks palielināti par 10 latiem attiecīgi sasniedzot 80 latu mēnesī jeb 960 latu gadā par katru personu.

Fiziskām personām (nerezidentiem) nepiemēro neapliekamo minimumu un nodokļa atvieglojumus, izņemot nerezidentu, kurš ir citas Eiropas Savienības dalībvalsts rezidents un taksācijas gadā Latvijā guvis vairāk nekā 75% no saviem kopējiem ienākumiem.¹

Kā būtisku atvieglojumu no darba algas jāmin neapliekamais minimums. Jo minimums pēc būtības ir ienākuma daļa, kurai minimālā līmenī ir jānodrošina personas eksistencei nepieciešamie līdzekļi. Tas nozīmē, ka personas eksistenci minimālā līmenī nodrošina līdzekļi (nenosakot katrai fiziskajai personai individuāli nepieciešamo līdzekļu daudzumu) ir jāizslēdz no aplikšanas ar ienākuma nodokli.

Latvijā no aplikšanas ar iedzīvotāju ienākuma nodokli tiek izslēgti²:

- tādi fiziskās personas ienākumi, kas tiek izmaksāti sociālās drošības nolūkos valsts un pašvaldību sociālo pabalstu veidā vai darba devēja sniegtās sociālās palīdzības veidā vai arodbiedrību un reliģisko organizāciju sniegtās palīdzības veidā;
- tādi ienākumi, kuri ir kompensācijas raksturs;
- tādi ienākumi, kuri ir kaitējuma atlīdzības raksturs;
- pasīvais ienākums no kapitāla (dividendes, procentu ienākums, vērtspapīru pārdošanas ienākums un pie zināmiem nosacījumiem nekustamā īpašuma pārdošanas ienākums);

Papildus neapliekamajam minimumam atskaitīšanai no aplikamā ienākuma var tikt atļauti arī tādi personas izdevumi, kas ir vērsti uz sociāla rakstura patēriņa izmaksu segšanu, piemēram, izmaksas pensiju fondos, dzīvības apdrošināšanas prēmiju maksājumi, izdevumi izglītības iegūšanai, izdevumi par veselības aprūpes pakalpojumiem, ziedojumi. Arī Latvijas ienākuma nodokļa sistēma paredz šādu izdevumu atskaitīšanu no personu aplikamā ienākuma. Parasti neliels neapliekamā minimuma apmērs (tas dažādu valstu nodokļu sistēmās var tikt saukts savādāk) kombinējot ar progresīvu nodokļu likmju skalu, kuras zemākā likme ir ļoti zema, tādējādi pasargājot no aplikšanas trūcīgo iedzīvotāju ienākumus. Kā jau iepriekš noskaidrojām Latvijā ir proporcionālais nodoklis 24%, taču ES valstīs pastāv progresīva likmes skala.³

Saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 12.pantu maksātāja gada neapliekamajā ienākumā netiek ietverta summa vienas personas gada neapliekamā minimuma

¹http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/iedzivotaju_ienakuma_nodoklis/neapliekamais_minimums_un_nodokla_atvieglojumi/ sk.06.05.2013.

² Ketners K., Nodokļu teorijas pamati, RTU, 2006, 103.lpp.

³ Ketners K., Nodokļu teorijas pamati, RTU, 2006, 103.lpp.

apmēra. Gada neapliekamais minimums ir visu taksācijas gada mēnešu neapliekamo minimumu summa. Mēneša neapliekamā minimuma apmēru taksācijas gadam nosaka Ministru kabinets.

Neapliekamais minimums piemērojams vienā darba vietā – tur, kur ir iesniegta nodokļu grāmatiņa. Papildu darba vietā, ja tāda ir, neapliekamais minimums netiek piemērots. Gada neapliekamais minimums praksē tiek dalīts pa mēnešiem, un ir visu gada mēnešu neapliekamo minimumu summa.¹

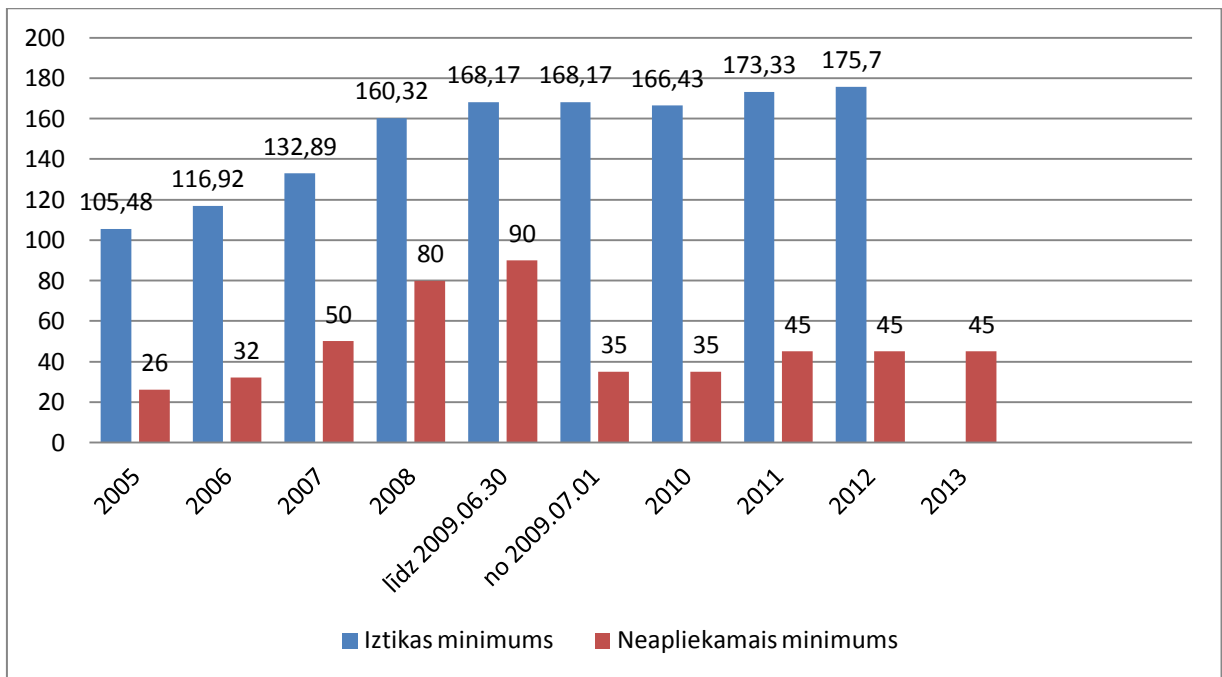
Mēneša neapliekamā minimuma apmēru 2013.gadam nosaka Ministru kabineta 2010.gada 30.novembra Nr.1097 „Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” un tas no 2011.gada 1.janvāra ir 45 lati mēnesī.²

Gada neapliekamais minimums 2013.gadā ir 540 (45 x 12) latu. Neapliekamā minimuma palielināšanai ir arī negatīva ietekme uz valsts ieņēmumiem, un jo īpaši uz pašvaldību finansēšanu, jo iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir viens no galvenajiem valsts ieņēmumu avotiem, taču to varētu kompensēt ar apliekamās bāzes būtisku paplašināšanu, kā arī ar pakāpenisku pelēkās ekonomikas un aplokšņu algu izskaušanu, neregistrētās uzņēmējdarbības legalizāciju un uzņēmējdarbības veicināšanu, izmantojot nodokļu sloga samazināšanu, nodokļu piemērošanas procedūru atvieglošanu un citu birokrātisko šķēršļu ierobežošanu.³

¹ Ketners K., Nodokļu plānošana, mācību līdzeklis, RTU inženierekonomikas fakultāte, 2007, 94.lpp

² www.likumi.lv Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai, 01.01.2011. sk.12.05.2013.

³ Kauliņa G., Nodokļu sistēma Latvijā – veidosim jaunu vai uzlabosim esošo? Bilance, Nr.19, 2007, 12.lpp.

2.6.att. Neapliekamais un iztikas minimums Latvijā no 2005. – 2013.gadam
(LVL/mēnesī)¹

Autore, apkopojot datus, izveidojusi 2.6.attēlu kurā ir iespējams apskatīt iedzīvotāju ienākuma nodokļa ikmēneša neapliekamā un iztikas minimuma dinamiku laika posmā no 2005. – 2013.gadam. Iztikas minimuma dati ir no LR Centrālās statistikas pārvaldē publicētās informācijas.

Aplūkojot 2.6.attēlu, skaidri saskatāmi laika posmi, kad ir bijuši Latvijas uzplaukuma brīdis un kad iestājusies krīze. Neapliekamais minimums katru gadu ticis palielināts un 2008.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo 2007.gadu tas palielinājās par 60% (no 50ls/mēn. līdz 80ls/mēn.), kur tas sasniedza savu augstāko punktu. No 2009.gada 1.jūlija mēneša neapliekamais minimums tika samazināts no 90 latiem uz 35 latiem kas radīja vienu no aktuālākajām problēmām iedzīvotāju ienākuma nodokļa politikā, jo mazāks ir neapliekamais minimums, jo no lielākas algas daļas tiek aprēķināts IIN. Tātad, ja ņem vērā 2009.gada minimālo algu 180 latu, tad strādājošai personai zaudēt sanāk sekojošu summu²:

- $((180 \times 9\% *) - 90) \times 23\% = 16,97$ Ls iedzīvotāju ienākuma nodoklis.
- $((180 \times 9\%) - 35) \times 23\% = 29,62$ Ls

*9% ir sociālās apdrošināšanas iemaksu likme, ko maksā darba ņēmējs.

¹ <http://www.vid.lv/lv/informacija/indeksi> <http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html>
iztikas minimuma patēriņa grozs vienam iedzīvotājam mēnesī, gada vidējie rādītāji, latos (pēc 1991.gada izstrādās metodoloģijas) <http://www.lvportals.lv/viedokli.php?id=253951> sk.23.04.2013.

² www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=195398 sk.24.04.2013.

Tāpat starpība, kas tiek zaudēta pēc iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāja neapliekamā minimuma samazināšanas, ir 12,65 lati. Tādējādi no visu Latvijas apmēram viena miliona strādājošo atalgojuma budžetā papildus ienāca vairāki miljoni latu. Lielākā daļa no šīs naudas tika pašvaldības budžetiem. Protams, šis bija papildus slogs trūcīgajiem iedzīvotājiem, daudziem negāja viegli jo krīzi skāra visus, taču neapliekamā minimuma samazināšana valstij deva līdzekļus palēnai atveseļošanai un jau 2013.gadā Finanšu ministrija plāno palielināt neapliekamo minimumu nākamajiem gadiem, kas pēc autores domām ir pozitīvs risinājums, lai palīdzētu iedzīvotājiem ar maziem ienākumiem un ģimenēm ar bērniem.

Attiecīgi neapliekamajam ienākumam arī iztikas minimumam bija tendence augt. No 2005.gada katru gadu iztikas minimums ir palielinājies līdz 2008.gadā tas sasniedzis augstāko kāpumu, salīdzinājumā ar iepriekšējo 2007.gadu tas pieauga par 20% (no 132,89 Ls līdz 160,32 Ls/mēn.). Atbilstoši neapliekamā minimuma samazināšanā, arī iztikas minimuma patēriņa grozs no 2009.gada 1.jūlija samazinājās.

No 2011.gada 1.janvāra neapliekamo minimumu palielināja līdz 45 latiem (iepriekš 35Ls), attiecīgi iztikas minimuma patēriņa grozs palielinās.

Plānots 2014.gadā palielināt neapliekamo minimumu līdz 84 latiem.

Autore uzskata, ka iedzīvotāju ienākuma nodokļa neapliekamā minimuma palielināšana no 2011.gada ir nesusi pozitīvas pārmaiņas valsts finansiālā stāvoklī, taču iedzīvotāju eksistenci minimālā līmenī nodrošinošie līdzekļi būtu pilnīgi jāizslēdz no aplikšanas ar ienākuma nodokli. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa neapliekamā minimuma palielināšana rada pozitīvu ietekmi uz ekonomikas attīstību, jo tiek garantēta iedzīvotāju ienākumu celšanās, līdz ar to arī pirktspējas un maksāspējas palielināšanās, un vienlaikus mazina „aplokšņu algās” izmaksātos ienākumus, attīstot godīgu uzņēmumu konkurenci. Iespējams, nākamie gadi būs uzplaukuma gadi, taču šoreiz vajadzētu būt piesardzīgākiem, lai nesanāk uzkāpt un viena un tā paša „grābekļa”, iedzīvotājiem vajadzētu veikt uzkrājumus.

Papildus neapliekamajam minimumam un atvieglojumiem par apgādībā esošām personām likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” paredz virkni attaisnoto izdevumu. Attaisnotie izdevumi ir tie, par kuriem, atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr. 336, ir iespējams samazināt ar iedzīvotāju ienākuma nodokli aplikamo bāzi un, iesniedzot gada ienākuma deklarāciju, saņemt IIN atmaksu.

Pirms ienākumus aplik ar nodokli no gada aplikamā ienākuma apjoma tiek atskaitīti šādi maksātāja izdevumi¹:

¹ www.likumi.lv Par iedzīvotāju ienākuma nodokli, 10.pants. redakcija: 01.01.2013.

- nomaksātās sociālā nodokļa summa un valsts sociālās apdrošināšanas maksājumi;
- izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu un veselības apdrošināšanas prēmiju maksājumiem apdrošināšanas sabiedrībām, kas izveidotas un darbojas saskaņā ar Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likumu. Minēto izdevumu sastāvu un normas nosaka Ministru kabinets;
- summa, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodota budžeta iestādei;
- zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu autoru izdevumi, kuri saistīti ar šo darbu radīšanu, izdošanu, izpildīšanu vai citādu izmantošanu un par kuriem autori saņem autoratlīdzību;
- saskaņā ar likumu „Par privātajiem pensijas fondiem” izveidotajos privātajos pensiju fondos izdarītās iemaksas, kas nepārsniedz 10% no personas gada apliekamā ienākuma;
- apdrošināšanas prēmiju maksājumi, kas atbilstoši dzīvības apdrošināšanas līgumam izdarīti apdrošināšanas sabiedrībai, kura nodibināta un darbojas saskaņā ar Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likumu un kas nepārsniedz 10% no personas apliekamā ienākuma.

Attaisnotajos izdevumos ietveramos izdevumus par izglītību un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu nosaka Ministru kabineta 2010.gada 1.janvāra noteikumi Nr.226 „Noteikumi par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem” Saskaņā ar noteikumiem attaisnotajos izdevumos ietveramo izdevumu kopējā summa gadalaikā nepārsniedz maksātājam un viņa ģimenes locekļiem 150 latu katram. Attaisnotos izdevumus nevar piemērot tie iedzīvotāji, kuri 2012.gada laikā nav maksājuši iedzīvotāju ienākuma nodokli.¹

Autore secina, ka likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” noteiktie attaisnotie izdevumi sniedz iespēju samazināt savu apliekamo ienākumu tādiem nodokļa maksātājiem, kuriem ir lielāki ienākumi, jo tieši viņi var atļauties apmaksāt dažāda veida pakalpojumus, pēc tam deklarējot tos kā attaisnotos izdevumus. Tas nozīmē, ka lielāku labumu nodokļa samazinājuma veidā gūst iedzīvotāji ar lielākiem ienākumiem, jo tikai viņi var izmantot šīs nodokļa atvieglojuma priekšrocības. Autore uzskata, ka šis atvieglojums ir nesamērīgi niecīgs, jo maksājumi par izglītību un veselības aprūpi ir nesalīdzināmi augstāki par attaisnoto

¹ <http://www.likumi.lv/> Noteikumi par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem, redakcija 01.01.2010.

izdevumu kopējo summu, taču attaisnoto izdevumu summas paaugstināšanu par izglītību un ārstniecību būtiski ietekmētu budžeta ieņēmumus.

3. IEDZĪVOTĀJU NODOKĻA IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

Ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumiem pieaug vai samazinās atkarībā no tautsaimniecībā nodarbināto skaita, vidējās darba algas lieluma un apgādībā esošo personu skaita. To ietekmē arī iedzīvotāju ar ienākuma nodokli neapliekamais darba algas minimums un nodokļu atvieglojumi.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumus galvenokārt ietekmē tautsaimniecībā nodarbināto skaits, jo lielāks nodarbinātības līmenis valstī jo lielāki nodokļa ieņēmumus tā saņem.

3.1.att.Nodarbinātība un bezdarbs Latvijā no 2011.-2013.gadam, pa ceturkšņiem (% ,tūkst.)¹

Pēc 3.1.attēla datiem redzams cik svārstīgs ir Latvijā nodarbinātību līmenis. Vislielākais nodarbinātība vērojama 3.un 4.ceturkšņos, tas nozīmē, ka 2013.gadā nodarbināto skaits iespējams tikai pieaugs un viss augstākos apgriezienus tas sasniegs 3.un 4.ceturksnī.

Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem, 2013.gada 1.ceturksnī nodarbināto iedzīvotāju skaits (15-74 gadi), salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, pieauga par 4,7% un bija 898,3 tūkstoši. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits atbilstošajā periodā palielinājās par 0,6% un bija 1030,2 tūkstoši. Savukārt bez darba 2013.gada 1.ceturksnī bija 131,9 tūkstoši cilvēku jeb 12,8% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Tas ir par 3,5

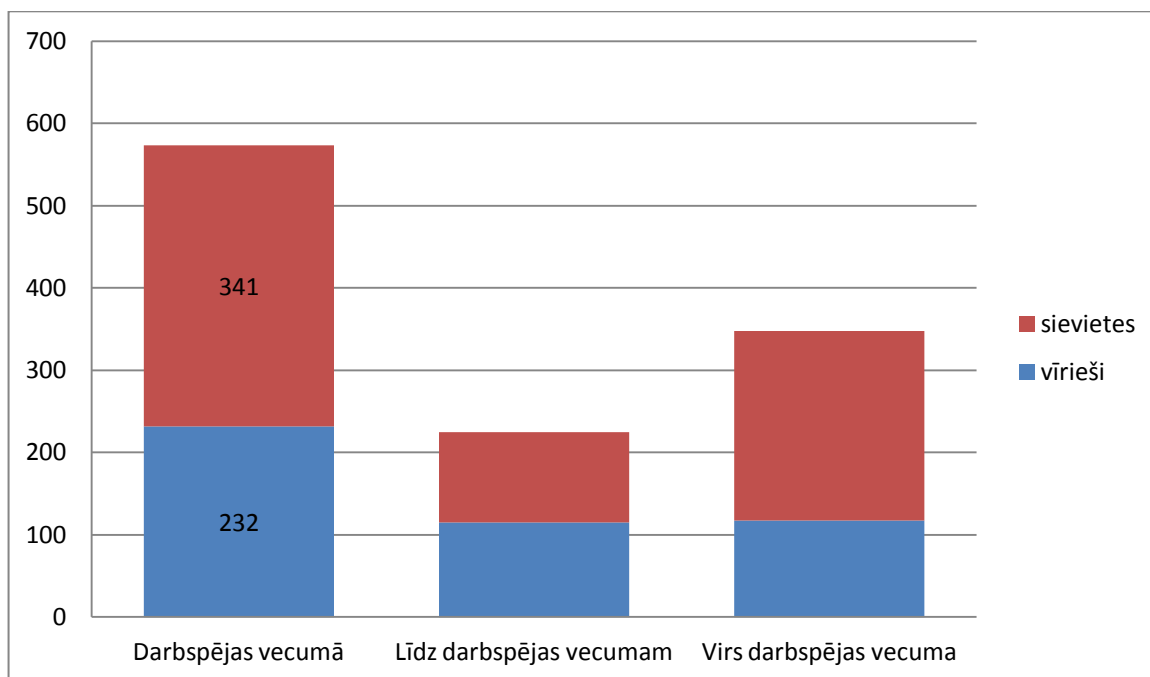
¹ <http://www.reitingi.lv/lv/news/darbs/78957-situacija-darba-tirgu-turpina-uzlaboties.html> sk.20.05.2013.

procentiem mazāk nekā pirms gada. Tas nozīmē, ka situācija darba tirgū uzlabojas – gada griezumā pieaug nodarbinātībā un samazinājas bezdarbs.

2013.gada 1.ceturksnī ir samazinājies arī ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars – 74,8 tūkstoši jeb 56,7% no kopējā darba meklētāju skaita bija ilgstošie bezdarbnieki (bez darba ilgāk par 1 gadu), kas ir par 17,1% mazāk nekā pirms gada.

Ekonomikas ministrija prognozē, ka pozitīvas tendences darba tirgū būs vērojams arī nākamajos 2013.gada ceturkšņos. Vienlaikus uzsverot, ka vājais ārējais pieprasījums un sarežģītā situācija eirozonā noteiks ekonomikas izaugsmes tempu pakāpenisku palēnināšanos, tādejādi turpmāk mērenāka varētu kļūt arī darba tirgus atlabšana. Pēc ministrijas aplēsēm, vidējais nodarbinātības pieaugums 2013.gadā būs aptuveni 2,4%, salīdzinot ar 2012.gadu. Savukārt bezdarba līmenis vidēji gadā varētu būt aptuveni 12%.¹

Kā vienu no iemesliem, kas neļauj straujāku pieaugumu nodarbinātībā ir ierobežojošais negatīvais demogrāfijas faktors. Par demogrāfiju attiecina darbības vecumu nesasniegušo un pārsniegušo personu skaita attiecību pret personu skaitu darbības vecumā.

3.2.att. Demogrāfiskais slodzes līmenis Latvijā 2012.gada sākumā, (uz 1 000 personām darbības vecumā)²

Pēc 3.3.attēla datiem redzams demogrāfiskā slodze Latvijā 2012. gadu sākumā.

Pēc Centrālās pārvaldes statistikas datiem, 2012.gadā sākumā kopējais demogrāfiskās slodzes līmenis Latvijā bija 573 jeb uz 1 000 iedzīvotājiem darbības vecumā 232 vīrieši un 341 sievietes. Lielu skaits Latvijā dzīvojošo ir pensionāri un neliels – skolēnu un bērnu.

¹ www.em.gov.lv Situācija darba tirgū turpina uzlaboties sk.15.05.2013.

² Pēc Centrālās pārvaldes statistikas datiem

Lai uzlabotu situāciju, Latvijā vajadzētu palielināties dzimstībai un samazināt migrāciju, jo pēc 3.2.attēla datiem Latvijā strādājošajā vecumā lielākā daļa ir sievietes – 341, bet tieši stiprais dzimums izvēlas aizbraukt no valsts – 232 strādājošie uz 1 000 personām.

Tāpēc, iedzīvotāju ienākuma nodokli būtiski ietekmē arī migrācija.

Iedzīvotāju starpvalstu migrācija												
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Imigrācija no citām valstīm												
2011	361	376	578	440	570	593	609	808	907	577	704	730
2012	466	507	624	737	955	994	1239	1201	1314	-	-	-
Emigrācija uz citām valstīm												
2011	1442	1368	3230	3485	3191	3288	3328	3349	2229	2648	1494	1328
2012	715	914	1313	1408	1289	1328	1523	1554	1495	-	-	-
Migrācijas saldo												
2011	-1081	-992	-2652	-3045	-2621	-2695	-2719	-2541	-1322	-2071	-790	-598
2012	-249	-407	-689	-671	-334	-334	-284	-353	-181	-		

3.3.att. Latvijas iedzīvotāju starpvalstu migrācija no 2011.-2012.gadam¹

Pēc 3.3.attēla datiem redzams, ka aizbraucēju skaits ir ievērojami liels, it īpaši 2011.gadā vairāki tūkstoši cilvēku katru mēnesi izbrauc. 2012.gadā emigrācija ir nedaudz uzlabojusies un no valsts katru mēnesi aizbrauc ap pus tūkstoti. Savukārt kā pozitīvu aspektu var minēt imigrācijas tendences pieaugu 2012.gadā. Imigranti ir ļoti nepieciešami, lai pārvarētu ar demogrāfiju saistītās problēmas un nodrošinātu valsts dzīvotspēju nākotnē.

Jo lielāks iedzīvotāju skaits, jo lielāks darbaspēka skaits, jo vairāk valstī ienāks nodokļi un jo lielāka iespēja valsts ierēdņiem samazināt šos nodokļa slogus.

Kā nākamo IIN ietekmējošo faktoru jāmin darba alga. Saņemot darbu algu, ir svarīgi apzināties kā tā tiek veidota un kādi nodokļi no tā tiek atvilkti, jo bieži vien darbinieks algu saņem jau aprēķinātu.

Iedzīvotāju ienākuma nodokli var aprēķināt izmantojot sekojošās formulas:

$$IIN = NAI * 24\%^2$$

Kur: NAI – ar nodokli apliekamais ienākums; IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

$$NAI = BI - AI - NM - A$$

Kur: NAI – ar nodokli apliekamais ienākums; BI – bruto ienākumi; AI – attaisnotie izdevumi; NM – neapliekamais minimums; A – atvieglojumi.³

¹ Pēc Centrālās pārvaldes statistikas datiem

² Atbilstoši taksācijas gadam noteiktā iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme no darba algas.

³ Kodoliņa-Miglāne I., Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, 2005, 211pp

Lai labāk izprastu kā aprēķina iedzīvotāju ienākuma nodokli no darba algas, autore sniedz piemēru. Piemēram, par deklarācijas aizpildīšanu:

J. Bērziņa darba alga SIA „AAA” mēnesī ir 200Ls. Darba vietā ir iesniegta nodokļu grāmatiņa. J. Bērziņš ir nostrādājis pilnu 2013.gadu. Apgādībā ir 1 bērns. $70.00 * 1 * 12 =$ Ls 840 – atvieglojumi par apgādībā esošajām personām; VSAOI (valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas) $300,00 * 12$ mēneši = 3 600Ls; VSAOI (11 %) = 396Ls; Neapliekamais minimums = $45 * 12 = 540$ Ls

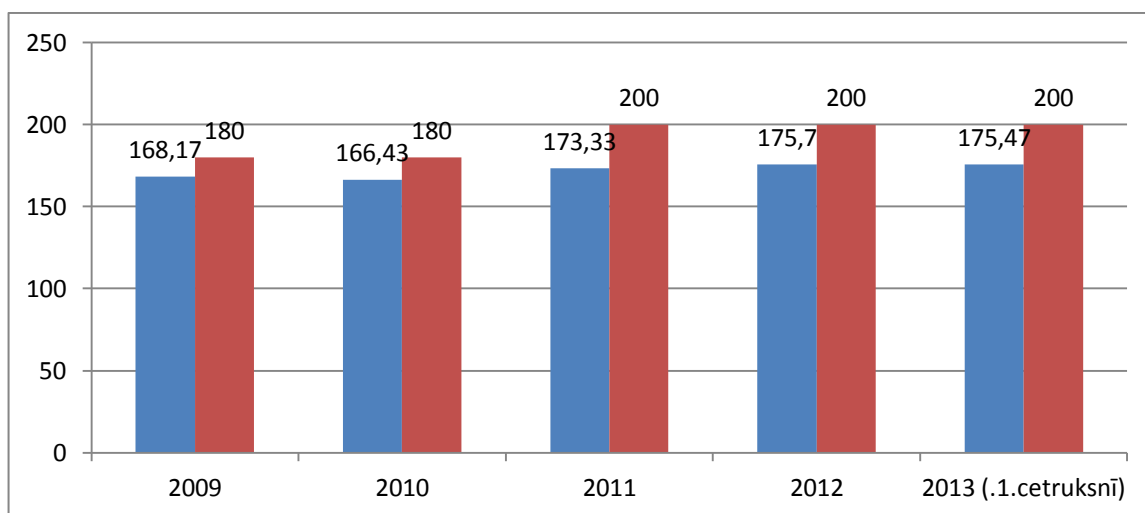
Aprēķins: 3 600Ls (bruto alga) – 396Ls (VSAOI) – 540Ls (neapl. min.) – 840 (atvieglojumi par apgādājamajiem) = 1 824 (ar nodokli apliekamā summa)

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ko J.Bērziņš samaksās gada laikā būs:

$$1\,824 * 24\% = 437,76 \text{ Ls}$$

Autore secina, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis aizņem gandrīz 1/6 daļu no J. Bērziņa ienākumiem, kas pēc autores domām ir nesamērīgi augsts tik mazai darba algai, kur papildus jā rūpējas par aizgādniecībā esošu personu. Bet jāpiemin, ka norādītās likmes var mainīties atbilstoši MK noteiktajiem likumiem, kā arī visi pārējie skaitļi un nosacījumi ir kā piemērs lai atspoguļotu IIN aplikšanu tieši no darba algas, jo tāds ir autores pētāmais objekts.

Lai labāk būtu izprotams, aplūkosim iztikas minimumu patēriņu Latvijā.

3.4.att. Iztikas minimuma patēriņa grozs vienam iedzīvotājam vidēji gadā un minimālā alga, no2009.-2013.gadam, Ls/mēnesī¹

3.4.attēla datus ir atspoguļota iztikas minimuma patēriņa grozs, kas nodrošina cilvēkam pieņemamo minimālo iztikas līmeni – preču un pakalpojumu apjomu, vienam Latvijas Republikas iedzīvotājam. Kā arī norādīta LR noteiktā minimālā alga.

Autors secina, ka Latvijas iedzīvotājiem minimālā alga nodrošina tikai iztikas minimumu. Kā norādīts 3.4.attēlā, laika posmā no 2010.gada līdz 2011.gadam, tika palielināta

¹ Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes datiem

minimālā alga un kā iemeslu var minēt iztikas minimumam patēriņa grozam pietuvojoties minimālās algas apmēram. Latvijā būtu nepieciešams palielināt minimālās algas apjomu, lai uzlabotu iedzīvotāju stāvokli, jo ar 170 latiem izdzīvot māk reti kurš.

Tomēr iedzīvotāju ienākuma nodokli visvairāk ietekmējas no vidējās darba algas, kura ir atspoguļota 3.5.attēlā.

Iedzīvotāju naudas ieņēmumi (vidēji mēnesī, latos)					
	2008	2009	2010	2011	2012
Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa bruto	479	461	445	464	481
Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa neto	350	342	316	330	343
Sabiedriskajā sektorā bruto	564	504	470	492	514
Sabiedriskajā sektorā neto	408	372	334	347	361
Privātajā sektorā bruto	438	433	427	447	463
Privātajā sektorā neto	321	323	304	320	333
Sociālās nodrošināšanas iestāžu uzskaitē esošo pensionāru vecuma pensiju vidējais apmērs	141	163	176	178	180
Viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtība	160	168	166	173	176

3.5.att. Iedzīvotāju vidējā mēnešalga Latvijā no 2008.-2012.gadam(Ls/mēnesī)¹

Autore 3.5.attēlā apkopojusi informāciju pēc Centrālās pārvaldes statistikas datiem, par iedzīvotāju vidējo mēnešalgu Latvijā pirms un pēc krīzes apstākļiem.

Salīdzinot 2008.gadu un 2012.gadu autore izdara secinājumus. Darba vidējā bruto samaksa nav īpaši mainījusies 5.gadu laikā attiecīgi 2008.g.-479 Ls un 2012.g.-481 Ls. Savukārt neto darba vidējā alga ir samazinājusies attiecīgi 2008.g.-350 Ls un 2012.g.-343 Ls, par iemeslu varētu būt nodokļu palielināšana lai segtu valsts budžeta iztrūkumu. Taču neskatoties uz gandrīz vienlīdzīgiem ienākumiem viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtība ir pieaugusi par 16 Ls, attiecīgi 2008.g. 160Ls un 2012.g.-176 Ls.

Pēc autores domām iedzīvotāju vidējā daba alga ir maza, bet iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir pārāk liels.

2013.gada 10.aprīlī deputāti pauda atbalstu Finanšu ministrijas (FM) un Labklājības ministrijas (LM) kopīgi izvirzītajām prioritātēm sociālās nevienlīdzības mazināšanai sabiedrībā, norādot, ka minimālās algas, neapliekamais minimums un atvieglojumi par apgādājamiem palielināšana 2014.gadā un turpināt palielināt arī 2015.gadā, vislielākais atbalsts tiks sniegts tieši mazo un vidējo algu saņēmējiem un ģimenēm ar bērniem.

¹ Pēc Centrālās pārvaldes statistikas datiem

	2013	2014		2015
	Ls/mēn.	Ls/mēn.	EUR/mēn.	EUR/mēn.
Minimālā darba alga	200	225	320	330
Atvieglojums par apgādībā esošām personām	Līdz 30.06.2013. 70Ls No 1.07.2013. 80Ls	98	140	160
Neapliekamais minimums	45	Līdz 84	Līdz 120	Līdz 130
IIN likme, %	24%	22%		20%

3.6.att. Finanšu ministrijas piedāvājums diskusijai par izmaiņām IIN piemērošanā, 2013.-2015.gadam¹

Neapliekamo minimumu no 2014.gada piedāvāts diferencēt – lielākajām algām saglabāt pašreizējo 45 latu apmērā, bet mazākajām algām palielināt līdz 84 latiem jeb 120 eiro. Neapliekamais minimums 2015.gadā varētu būt līdz 130 eiro. Tāpat tiek piedāvāts palielināt atvieglojumu par apgādībā esošām personām 2014.gadā līdz 98 latiem (140 eiro). Vienlaikus paredzēts turpināt jau uzsākto reformu darbaspēka nodokļu politikā, kas paredz iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes samazināšanu 2013.gadā līdz 24%, līdz 22% 2014.gadā, un 2015.gadā samazināt vēl līdz 20%.

Pēc autores domām Finanšu ministrijas paustā iecere mazināt darbaspēka nodokļu slogu iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem noteikti būtu ieguvums iedzīvotājiem, kas ir zemi vai par minimāli ienākumi un palīdzētu tiem veiksmīgāk plānot savas personīgās finanses. Lai labāk būtu izprotams kāds labums būtu iedzīvotājiem no nodokļa sloga samazināšanas, autore izveidojusi plānoto iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazinājumus no darba algām.

¹ <http://www.lvportals.lv/viedokli.php?id=253951> sk.05.05.2013.

Alga pirms nodokļa piemērošanas	IIN piemērošana darba algai				
	2013 - 24%	2014 - 22%	ienākuma īpatsvars	2015 - 20%	ienākuma īpatsvars salīdzinājumā ar 24% likmi
200	152	156	4	160	8
300	228	234	6	240	12
400	304	312	8	320	16
500	380	390	10	400	20
600	456	468	12	480	24
700	532	546	14	560	28
800	608	624	16	640	32
900	684	702	18	720	36
1000	760	780	20	800	40

3.7.att. Finanšu ministrijas piedāvātās izmaiņas IIN piemērošanai 2014.un 2015.gadam(Ls)

Aplūkojot 3.7.attēla datus, autore izdara secinājumus. Pie vidējās algas (ap 500Ls pirms nodokļu nomaksas) ko saņem strādājošais uz rokas saņemtu 2014.gadā par 10Ls vairāk mēnesī, bet gadā tie jau būtu par 120Ls ($10 \times 12 = 120$ Ls) vairāk kā 2013.gadā, bet 2015.gadā tie jau būtu par 20Ls mēnesī vairāk attiecīgi veidojot 240Ls ($20 \times 12 = 240$ Ls) lielus ienākumus.

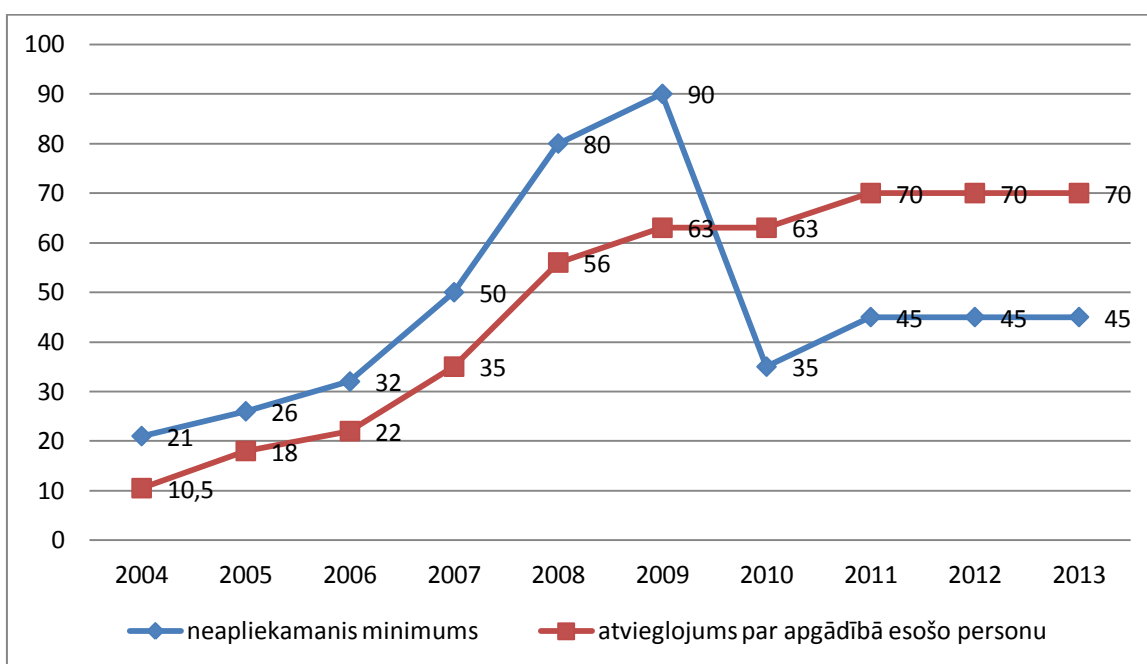
Šobrīd ir grūti spriest kāda būtu finansiālā ietekme realizējot likmju paaugstināšanu 2014.gadā iedzīvotājiem ar vidējiem vai augstākiem ienākumiem, jo pagaidām Finanšu ministrija (FM) nav minējusi noteiktas algu gradācijas (robežas). Kā piemēru var aplūkot fizisko personu kas strādājot saņem minimālo darba algu Latvijā (200 latu mēnesī pirms nodokļu nomaksas) un kam ir viens apgādājamais, uz rokas saņemtā alga izmaiņu rezultātā būtu par 16 latiem mēnesī lielāka nekā šobrīd un sasniegtu 179 latus. Gada laikā šāda strādājošā ienākumi palielinātos par 192 latiem.

Pēc autores domām, lai saglabātu konkurētspēju valstī, jāturpina samazināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme, lai veicinātu nodarbinātību Latvijā, kā arī, lai izskaustu „ēnu ekonomiku” valstī un stimulētu uzņēmējus godīgi maksāt nodokļus, padarot legālu nodarbinātību aizvien izdevīgāku.

Veidojot darba algu, tiek ņemti vērā arī dažādi atvieglojumi, kas būtiski ietekmē iedzīvotāja ienākuma nodokļa apliekamo bāzi. Kā jau iepriekš tika noskaidrots visbūtiskāko ietekmi uz IIN ieņēmumiem atstāj visi sociālā rakstura atvieglojumi un par tiem var uzskatīt neapliekamo minimumu, pensionāru neapliekamo minimumu, atvieglojumus par apgādībā esošām personām, kā arī atvieglojumus personām ar invaliditāti un politiski represētām personām, kā arī dažādi attaisnojumi.

Bet visietekmējākie ar ko var saskarties jebkura strādājošā persona ir neapliekamais minimums un atvieglojumi par apgādājamo personu.

Latvijā jau kopš 1997.gada ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais minimums bija 21 lats. Arī par katru apgādībā esošo personu ar ienākuma nodokli vēl neapliek 10,50 latus. Turpmākajos gados Latvijas valdība ir pieņēmusi daudz un dažādus grozījumus likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, kas nosaka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamo minimuma apmēru par katru apgādībā esošo personu un neapliekamo minimumu jebkurai personai, tā atspoguļojums ir parādīts 3.8.attēlā.

3.8.att. Neapliekamā minimuma un atvieglojums par apgādībā esošo personu dinamika Latvijā laika posmā no 2004.gadam līdz 2012.gadam(Ls/mēnesī)¹

3.8.attēlā atspoguļota neapliekamā minimuma un atvieglojums par apgādībā esošo personu attīstība no pirmsākumiem līdz mūsdienām. Pēc sniegtajiem datiem redzams, ka šie abi rādītāji strauji attīstījušies līdz 2009.gadam, bet 2009.gada vidū pieņemt straujš grozījums attiecībā uz neapliekamo minimumu, to samazinot gandrīz 3 reizes savukārt atvieglojumi par apgādībā esošo personu turpina lēni pieaugt. Šādas izmaiņas dod lielas priekšrocības tiem kam ir bērni jeb apgādājamās personas, jo lielāks atvieglojums tiek atņemts no peļņas, attiecīgi no mazākas peļņas atņem iedzīvotāju ienākuma nodokli.

Autore secina, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklim neapliekamais minimums ietekmē pozitīvi, jo attiecīgi tiek aplikta lielāka summa, taču no strādājošās personas, protams, jebkurš samazinājums atvieglojumus, nāk tikai par sliktu.

¹ Bikse V., Biznesa ekonomiskie pamati, Zvaigzne ABC, 2005, 53.lpp. un 2.nodaļas dati

Secinājumi un priekšlikumi

Secinājumi:

1. Latvijas Republikas Saeima 1995.gada pieņēma likumu „Par nodokļiem un nodevām” un tas ir uzskatāms par nodokļu un nodevu „jumtu” likumu. Šis likums attiecas uz visiem nodokļiem un nodevām Latvijā.
2. Valsts nodokļiem apliekamos objektus un likmi nosaka Saeima, savukārt valsts nodevas tiek uzliktas saskaņā ar likumiem un Ministru kabineta noteikumiem un pārsvarā iemaksājamas valsts budžetā. Pašvaldību nodevas tiek uzliktas ar pašvaldības domes izdotiem saistošiem noteikumiem un iemaksājamas attiecīgo pašvaldību budžetos. Tādejādi tie spēj veikt dažādu funkciju izpildi un pašvaldībām nav visu laiku jālūdz no valsts naudu, vai otrādi.
3. Latvijas Republikas nodokļu un nodevu sistēmu Latvijā veido valsts nodokļi, valsts nodevas un pašvaldību nodevas.
4. Latvijā ir divpakāpju budžeti - valsts un pašvaldību budžeti.
5. 2013.gadā likums par nodokļiem un valsts nodevām Latvijā nosaka 14 nodokļus, kurus uzliek saskaņā ar konkrētā nodokļa likmi.
6. Autore secina, ka valdības svarīga funkcija ir vispārējās labklājības nodrošināšana pilsoņiem. Vispārējā labklājība nozīmē katra valsts iedzīvotāja labklājību, Latvijas valdībai jācenšas garantēt minimālu ekonomiskās labklājības līmeni visiem pilsoņiem, it īpaši – maznodrošinātajiem.
7. 2013.gadā Latvijas situācija tiek raksturota ar augstu finanšu centralizācijas pakāpi, jo pamatā visi galvenie nodokļi tiek ieskaitīti valsts budžetā (63% tiek ieskaitīti valsts budžetā, savukārt pašvaldības budžetos tie ir tikai 31% un valsts speciālajā budžetā 6% no kampējiem nodokļiem).
8. Kā vienu no pašvaldību svarīgāko ienākuma nodokli var attiecināt par iedzīvotāju ienākuma nodokli, jo šo nodokli maksā visas strādājošās personas, bet piemēram, nekustamā īpašuma nodoklis maksā tie kam pieder attiecīgā zeme šajā pašvaldībā.
9. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa summas tiek ieskaitītas maksātāja dzīvesvietas pašvaldības budžetā un valsts pamatbudžetā atbilstoši gadskārtējā valsts budžeta likumā noteiktajam sadalījumam. 2013.gadā 20% valsts budžetā, bet 80% pašvaldības budžetos.
10. IIN maksātājs ir jebkura fiziskā persona, bet jāņem vērā arī tas, ka ja fiziskā persona gūst ienākumus citā valstī, tad nodokļi ir jāmaksā arī Latvijā. Kā arī Latvijā strādājošie

- cittautieši, jeb nerezidenti maksā šo nodokli, kas pēc tam tiek ieskaitīts attiecīgi Latvijas valsts vai pašvaldības budžetā.
11. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis 2013.gadā apliek algas nodokli ar 24% no visiem ienākumiem izņemot neapliekamo minimumu, kas ir 45Ls/mēnesī.
 12. Stundu tarifa likmes no 2009.gadam līdz 2013.gadam ir palielinājušās par (1,083-1,203) 0,12Ls.
 13. Latvija ir viens no izņēmumiem pasaulē, kas pieturas pie proporcionālās nodokļu sistēmas, attiecīgi 2013.gadā IIN ir 24% apmēra no darba algas.
 14. Nemainīgā likme Latvijā pozitīvu ietekmi sniedz bagātākajam slānim, jo visiem ir piemērota viena procentu likme, it īpaši krīzes apstākļos.
 15. Attiecībā uz progresīvo likmi, pēc interneta veiktās aptaujas 60% ir pozitīva atbilde progresīvā likmju ieviešanai Latvijā.
 16. IIN likme no nodokļu pirmsākumiem (1997.g.) līdz mūsdienām nav ievērojami mainījusies, tā visu laiku svārstījies par +/- 1 vai 2%, no 25% (1997) uz 24% (2013.gadā).
 17. Līdz 2015.gadam IIN plānots samazināt līdz 20%. 2014.gada 1.janvārī IIN likmi samazinās līdz 22%, bet 2015.gada 1.janvārī nodokļa likmi samazinās līdz 20%. Šie nodokļu samazinājumi būtu straujš solis jo katru gadu samazinātos par 2%.
 18. Latvijā algas īpatsvars un vislielākais strādājošo skaits saņemto algu robežas ir 100 – 300 Ls/mēnesī. Kas liecina par to, ka valstī ir zems finansiālais stāvoklis un daudzi saņem algu kas ir minimālās algas apmērā.
 19. No kopējiem IIN atvieglojumiem procentuāli vislielāko daļu sastāda pensionāru neapliekamais minimums – 24%, sastādot 165Ls lielus atvieglojumus. Atvieglojums personām par invaliditāti – 28%, veidojot 108Ls lielus atvieglojumus mēnesī. Atvieglojumi par apgādājamām personām – 18%, attiecīgi 70Ls par katru apgādājamo. Neapliekamais minimums – 12% - 45Ls.
 20. Gandrīz desmit gadu laikā atvieglojumi par apgādājamo personu ir palielināti piecas reizes no 18 latiem (2005.gadā) līdz 80 latiem (2013.gadā).
 21. Mēneša neapliekamā minimuma apmēru 2013.gadam nosaka Ministru kabineta 2010.gada 30.novembra Nr.1097 „Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai” un tas no 2011.gada 1.janvāra ir 45 lati mēnesī.
 22. Ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumiem pieaug vai samazinās atkarībā no tautsaimniecībā nodarbināto skaita, vidējās darba algas lieluma un

apgādībā esošo personu skaita. To ietekmē arī iedzīvotāju ar ienākuma nodokli neapliekamais darba algas minimums un nodokļu atvieglojumi.

23. Jo lielāks iedzīvotāju skaits, jo lielāks darbaspēka skaits, jo vairāk valstī ienāks nodokļi un jo lielāka iespēja valsts ierēdņiem samazināt šos nodokļa slogus.

Priekšlikumi:

1. Būtu ieteicams ieviest progresīvo iedzīvotāju ienākumu nodokļa likmi, tādējādi nodokļu likmes būtu piemērotākas atkarībā no iedzīvotāju ienākumu līmeņa, un tiktu novērsta sabiedrības noslāņošanās pēc materiālā labklājības līmeņa.
2. Valdībai jāveicina iedzīvotāju ienākuma nodokļa stabilitāte, lai ikviens nodokļu maksātājs varētu pieņemt ilgtermiņa lēmumus.
3. Lai veicinātu pozitīvu sadarbību ar nodokļu maksātājiem, Finanšu ministrijai veicot normatīvo aktu grozījumus būtu nepieciešams pilnveidot informācijas pasniegšanas un izskaidrošanas veidu. Pēc iespējas detalizētāk skaidrojot kādiem mērķiem tiek veikti grozījumi un kur tiek ieguldīti ieņēmumi no nodokļiem.
4. Lai panāktu ātrāku gada ienākumu deklarāciju apstrādi Valsts ieņēmumu dienestā, nepieciešams rīkot vairāk seminārus un prezentācijas nodokļa maksātājiem par elektroniskās deklarēšanas sistēmas darbību, tās pakalpojumiem un priekšrocībām.
5. Finanšu ministrijai nepieciešams lemt arī par turpmāku neapliekamā minimuma un atvieglojumiem par apgādībā esošu personu paaugstinājumu, pielīdzinot to Valsts statistikas pārvaldes aprēķinātajai viena iedzīvotāja mēneša iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtībai, kura 2012.gadā bija Ls 175,7 apmērā.
6. Jāsamazina darbspējīgo nodokļu slogs, attiecīgi palielinot neapliekamo minimumu. 2013.gadā ir 45 Ls.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

- 1) LR Ministru kabineta noteikumi “Par valsts budžetu 2013.gadam”. Latvijas Vēstnesis, 01.01.3013, <http://www.likumi.lv>
- 2) LR Ministru kabineta noteiktais „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”: LR likums. Pieņemts 11.05.1993., spēkā ar 01. 01.1994., likuma redakcija uz 01.01.2013. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
- 3) LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 112 “Noteikumi par ienākumiem, par kuriem jāmaksā algas nodoklis”. Latvijas Vēstnesis, 02.04.1998., ar grozījumiem no 0101.2012.. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
- 4) LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 1097. „Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai 2009.gadam”. Latvijas Vēstnesis, spēkā ar 01.01.2011.. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
- 5) LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 336 “Par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem”. Latvijas Vēstnesis, 01.01.2010. <http://www.likumi.lv>
- 6) LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 791. „Par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi”. Latvijas Vēstnesis, 01.01.2013. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
- 7) Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes dati – Iztikas minimumapatēriņa grozs vienam iedzīvotājam mēnesī, gada vidējie rādītāji, latov (pēc 1991.gada izstrādātās metodes) Resurss apskatīts 23.04.2012.; iztikas minimuma patēriņa grozs vienam iedzīvotājam vidēji gadā. 10.05.2013.Pieejams www.csb.gov.lv
- 8) Pēc TNS aptaujas pētījuma aģentūras – Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju atbalsts progresīvā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieviešanai, aptauja tika veikta no 12.-14.-3.2013.
- 9) Bikse V., Biznesa ekonomiskie pamati, Zvaigzne ABC, 2005, 53.lpp
- 10) Kauliņa G., Nodokļu sistēma Latvijā – veidosim jaunu vai uzlabosim esošo? Bilance, Nr.19, 2007, 12.lpp.
- 11) Kavale L., Joppe A. Nodokļu politikas un administrēšanas pamati. – R.: LU mācību līdzeklis ekonomikas zinātnes apakšnozaru pilnas un nepilna laika studentiem, 2008.- 5, 24lpp.
- 12) Ketners K., Lukašina O., Nodokļi Eiropas Savienībā un Latvijā, salīdzinoša analīze un praktiski ieteikumi, Rīga, Merkūrijs Lat, 1993, 109.lpp

- 13) Ketners K., Nodokļu teorijas pamati. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 2006.- 7.,12, 23, 26, 113lpp.
- 14) Ketners K., Nodokļu plānošana, mācību līdzeklis, RTU inženierekonomikas fakultāte, 2007, 94.lpp
- 15) Kodoliņa-Miglāne I., Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, 2005, 21lpp
- 16) Kodoliņa-Miglāne I, Nodokļi Latvijā 2007, Biznesa augstskola Turība, 2007, 23.lpp.
- 17) Joppe A., Nodokļu administrēšanas pilnveidošana, Monogrāfija, Rīga, SIA „N.I.M.S.”, 2010. 110.lpp
- 18) Medne A., Nodokļi Latvijā, Biznesa augstskola Turība, 2012, 6,7,25, 29.lpp.
- 19) Urtāns A.Nodokļu un nodevu vēsture Latvijā. - R.: Valsts ieņēmuma dienests, Rīga, 2003.- 71-72..lpp
- 20) Urtāns A., Ketners K., Ankalniņš M., Krastiņš A., Nodokļi, nodevas un muita Latvijā, Rīga: RTU izdevniecība, 2008, 112, 119.lpp.
- 21) Škapars R., Šmulio Ē., Dunska M., Nodokļu politikas tiesiskie un ekonomiskie aspekti un to ietekme uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā, Rīga, LU, 2010, 44.lpp.
- 22) Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas. – R.: RTU inženierekonomikas fakultāte, 1998.- 58, 71, 74.lpp.
- 23) http://www.delfi.lv/bizness/budzets_un_nodokli/no-julija-samazinas-pvn-no-janvara-ari-iin.d?id=42380142 Resurss apskatīts.10.05.2013.
- 24) www.em.gov.lv Situācija darba tirgū turpina uzlaboties Resurss apskatīts 15.05.2013.
- 25) http://fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/nodoklu_un_nodevu_sistema_latvija/ Resurss apskatīts .03.04.2013.
- 26) http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/valsts_budzets/nodoklu_ienemumu_sadalijums_pa_budzetiem/ Resurss apskatīts.02.05.2013.
- 27) http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/iedzivotaju_ienakuma_nodoklis/neapliekamais_minimums_un_nodokla_atvieglrojumi/ sk.06.05.2013.
- 28) <http://www.finfacts.ie/taxfacts.htm#incometax> Resurss apskatīts.[13.05.2013]
- 29) <http://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&id=853&hl=1> Nodokļa maksas kārtība. Rasurss apskatīts 04.04.2012.
- 30) <http://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&id=6099&hl=1> sk.06.05.2013.
- 31) <http://www.vid.lv/lv/informacija/indeksi> Resurss apskatīts 23.04.2013.

- 32) <http://lv.wikipedia.org/> Latvijas Republikas nodokļu sistēma. Resurss apskatīts 03.04.2013.
- 33) <http://lv.wikipedia.org/wiki> Nodoklis, Resurss apskatīts 02.05.2013.
- 34) http://www.ifinances.lv/lat/nodoklu_likmes_2011 Resurss apskatīts 14.05.2013.
- 35) <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=239912> Resurss apskatīts 02.05.2013.
- 36) www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=207682 Resurss apskatīts .04.05.2013.
- 37) <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=223736> Resurss apskatīts.10.05.2013.
- 38) <http://www.lvportals.lv/viedokli.php?id=253951> Resurss apskatīts.23.04.3013.
- 39) www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=195398 Resurss apskatīts.24.04.2013.
- 40) <http://naudaslietas.lv/2010/04/kapitala-pieauguma-nodoklis/> Resurss apskatīts 14.04.2013.
- 41) http://www.laukutikls.lv/gramatvediba_finanses/729-izmainas_nodoklu_normativajos_aktos_no_2010_gada_1_janvara Resurss apskatīts 12.04.2013.
- 42) <http://www.innovator.lv/category/iedzivotaju-ienakumu-deklaresana/kapitala-pieaugums-un-citi-ienakumi-no-kapitala/> Resurss apskatīts. 14.04.2013.
- 43) <http://www.kvestnesis.lv/?menu=DOC&id=176485> Resurss apskatīts 01.05.2013.
- 44) Pēc Valsts kases datiem http://www.kase.gov.lv/?object_id=86 Resurss skatīts 13.05.2015.
- 45) <http://www.reitingi.lv/lv/news/darbs/78957-situacija-darba-tirgu-turpina-uzlaboties.html> Resurss apskatīts 20.05.2013.